

Immodicus Irae:

Tydeus van Calydon en de Zeven tegen Thebe

**Bachelorscriptie Grieks en Latijn
Radboud Universiteit Nijmegen
Juni 2015**

**Hendri Dekker
4152980**

Inhoudsopgave

Inleiding	2
1. De ontmoeting met Polynices	
1.1. De ontmoeting in Statius' <i>Thebais</i>	4
1.2. De ontmoeting in Euripides' <i>Smekende Vrouwen</i>	9
1.3. De ontmoeting in Euripides' <i>Fenicische Vrouwen</i>	12
1.4. De ontmoeting in (Pseudo-)Apollodorus' <i>Bibliotheek</i>	14
1.5. Kort overzicht van de behandelde passages	15
2. Het bezoek aan Thebe	
2.1. Het bezoek in Statius' <i>Thebais</i>	16
2.2. Het bezoek in Homerus' <i>Ilias</i>	23
2.3. Het bezoek in (Pseudo-)Apollodorus' <i>Bibliotheek</i>	28
2.4. Kort overzicht van de behandelde passages	28
3. De kiem van de oorlog	
3.1. Tydeus' verantwoordelijkheid in Statius' <i>Thebais</i>	30
3.2. Tydeus' verantwoordelijkheid in Aeschylus' <i>Zeven tegen Thebe</i>	33
3.3. Tydeus' verantwoordelijkheid in (Pseudo-)Apollodorus' <i>Bibliotheek</i>	35
3.4. Het beroep van Jocaste in Statius' <i>Thebais</i>	36
3.5. Kort overzicht van de behandelde passages	38
4. De Zeven tegen Thebe	
4.1. Tydeus' <i>aristeia</i> en dood in Statius' <i>Thebais</i>	39
4.2. Tydeus' verschijning in Aeschylus' <i>Zeven tegen Thebe</i>	48
4.3. Tydeus' verschijning in Euripides' <i>Fenicische Vrouwen</i>	50
4.4. Tydeus' dood in (Pseudo-)Apollodorus' <i>Bibliotheek</i>	53
4.5. Kort overzicht van de behandelde passages	54
Conclusie	55
Bibliografie	59

Inleiding

De *Thebais* vertelt het verhaal van de zeven Argivische vorsten die optrokken tegen Thebe, in een poging de rechtmatige eigenaar van de Thebaanse troon, Polynices, zoon van Oedipus, aan de macht te krijgen. Polynices had met zijn broer Eteocles afgesproken de heerschappij te delen door om het jaar van plek te wisselen: een broer zou heersen terwijl de ander als balling Thebe zou verlaten. Na een jaar weigert Eteocles de troon op te geven en ziet Polynices zich genoodzaakt om, gesteund door zijn schoonfamilie, op te trekken tegen zijn stad. De broedertwist eindigt als Polynices en Eteocles elkaar in een rechtstreeks duel doden.

Een van de zeven vorsten die Polynices steunt, is zijn 'nieuwe broer', de Aetoliër Tydeus, eveneens van koninklijken bloede. Tydeus is eveneens verbannen en wil na de inname van Thebe weer terugkeren naar Calydon. Tydeus heeft een belangrijke rol in het conflict, waarin hij met vijf van de Zeven omkomt.

Mijns inziens zit de charme in het verhaal van de Zeven in de kwaadaardigheid waarmee het verhaal doorspekt is: de goden willen Thebe, dat geteisterd is door plagen en besmet door de vloek van Oedipus vernietigen, en bewerkstelligen dat in deze heilloze oorlog waarin *furor* hoogtij viert. De Zeven zijn op de oude, wijze Adrastus en de vrome ziener Amphiaräus na stuk voor stuk strijders van uitzonderlijke kwaliteit, maar ze gaan ten onder door hun mindere kanten. Hippomedon is een wrede strijder die zijn hand overspeelt, Parthenopaeus is naïef en onervaren, Capaneus een arrogante godenverachter, de afgunstige Polynices valt zijn eigen stad aan en Tydeus is 'onmatig in woede'. Zijn excessieve razernij stelt hem in staat grootse daden te verrichten, maar kost hem uiteindelijk zijn onsterfelijkheid, wanneer hij stervend zich tegoed doet aan het bloed van zijn overwinnaar.

Tydeus is mijn scriptieonderwerp geworden, omdat ik hem, ondanks zijn bizarre gedrag, toch erg menselijk vind. Tydeus is een trouwe vriend die zich met gevaar voor eigen leven inzet voor zijn familie, kent geen angst, en bekritiseert regelmatig onfatsoenlijk gedrag, maar is tegelijk meedogenloos, opvliegend en arrogant. Statius maakt hem een kleurrijk personage in zijn epos, wat de volgende vraag bij mij opriep:

In hoeverre hebben Tydeus' daden en karakter de verschillende overleveringen overleefd, en welke rol spelen de goden in zijn verhaal bij de verschillende versies?

Een lastige vraag, aangezien Statius ons de meest complete versie van het verhaal heeft gegeven. De gezaghebbende Griekse variant (van Antimachus van Colophon) is niet overgeleverd, maar een aantal werken die het verhaal deels of grotendeels behandelen leveren een fragmentarisch beeld van Tydeus. De scriptie is dan ook als volgt opgezet: Tydeus' verhaal in de *Thebais* wordt per scene besproken, en vergeleken met de relevante passages in het Grieks. De besproken werken zijn:

- **Statius' *Thebais* (92 n.Chr.)**, het epos dat het complete verhaal van de Zeven tegen Thebe behandelt.
- **Homerus' *Ilias* (ca. 1300-700 v.Chr.)**, het Griekse epos dat de Trojaanse oorlog beschrijft waarin Tydeus' zoon Diomedes aan Griekse zijde meevecht.

- **Aeschylus' *Zeven tegen Thebe* (467 v.Chr.)**, waarin een spion Eteocles over de Zeven vertelt, waarna Eteocles zijn verdedigingsplan opstelt.
- **Euripides' *Smekende Vrouwen* (ca. 423 v.Chr.)**, over Adrastus' smeekbede aan Theseus om ervoor te zorgen dat de Argiven de lichamen van hun gevallen mogen begraven.
- **Euripides' *Fenicische Vrouwen* (ca. 410 v.Chr.)**, waarin de moeder van Polynices en Eteocles onder het toezicht oog van Fenicische vrouwen de broers probeert te verzoenen.
- **(Pseudo-)Apollodorus' *Bibliotheek* (ca. 100 v.Chr.-100 n.Chr.)**, een encyclopedische samenvatting van de Griekse mythologie, die de oorlog kort behandelt.

Ik begin de besprekingen steeds met de relevante scenes bij Statius, gevolgd door de Griekse werken in chronologische volgorde.

1. De ontmoeting met Polynices

Plot

Polynices, voor een jaar verbannen uit Thebe, komt na lange omzwervingen in het holst van de nacht aan in Argos, waar hij een slaapplek vindt in het voorhof van het paleis. Een tweede zwerver, eveneens een balling van koninklijken bloede, Tydeus van Calydon wil de nacht daar ook doorbrengen, zeer tegen de zin van Polynices, waarna een schermutseling volgt. Adrastus komt tussenbeide en vraagt de mannen naar hun identiteit en afkomst.

De passages die in dit hoofdstuk worden besproken hebben betrekking op Tydeus' ontmoeting met Polynices (en Adrastus), de reden voor zijn ballingschap en een deel van zijn karakter.

1.1. De ontmoeting in Statius' Thebais (Boek I)

*ecce autem antiquam fato Calydonia relinquens
Olenius Tydeus (fraterni sanguinis illum
consciis horror agit) eadem, sub nocte sopora,
lustra terit...*¹ (401-404)

*Maar kijk, Oleniër Tydeus – schuldige huiver van broederlijk
bloed drijft hem – onder de slaapverwekkende nacht betreedt
hij dezelfde contreien, om het lot oud Calydon verlatend...*

Statius introduceert Tydeus in deze passage als *Olenius* (402), een ander woord voor 'Aetolisch'. Tydeus komt uit de Aetolische stad Calydon, en was de zoon van de vorst Oeneus en zijn tweede vrouw, Periboea.² Oeneus, die bij Homerus wagenstrijder wordt genoemd,³ haalde zich de woede van Artemis op de hals toen hij haar niet de eerste vruchten van zijn oogst aanbood, hetzij bewust, hetzij omdat hij het vergat. Ter bestraffing zond Artemis een geweldig everzwijn dat de Calydonische akkers verwoestte. Het beest trok van heinde en verre jagers aan die roem trachtten te vergaren door het beest te doden. Uiteindelijk was het Meleager, Oeneus' zoon uit zijn eerste huwelijk met Althaea⁴, die de Calydonische zwijnenjacht beëindigde, hetgeen een populair thema zou blijven in Griekse kunst en literatuur, en Calydon werd voortaan met het dier geassocieerd.⁵

Statius noemt daarna direct de reden voor Tydeus' zwerftocht en een opvallende overeenkomst met Polynices: *fraterni sanguinis illum consciis horror agit* (402-3). Tydeus heeft broederlijk bloed vergoten, iets waar Polynices zich nog schuldig aan gaat maken. Er zijn veel verschillende versies over de misdaad;⁶ volgens sommigen heeft hij de broer van zijn vader gedood (Melas, Lycopoeus of Alcathous), sommigen

¹ Stat. Theb. II.401-4

² Apollod. Bibl. 1.8.4

³ Hom. Il. IX.582

⁴ Apollod. Bibl. 1.8.2

⁵ Hom. Il. IX.529-549

⁶ <http://www.mythindex.com/greek-mythology/T/Tydeus.html>

beweren dat het om de broer van zijn moeder ging (Aphareus of Thoas), weer anderen noemen de zoons van zijn oom Melas, die samenspannen tegen Oeneus, en sommigen noemen Olenias, zijn eigen broer, en het lijkt erop dat Statius die laatste versie hier aanhoudt.

Evenals Polynices zoekt Tydeus beschutting tegen het noodweer, ze zijn geen van beiden geneigd de gevonden schuilplaats te delen (409-410: *haud passi sociis culminibus*, 'ze dulden geen gedeelde daken') en zonder duidelijke reden (slechts *fortuna* wordt genoemd in 408) worden ze beiden bevangen door een *rabie* *cruentam* (408). Dominik wijst op de ironie van Polynices gedrag: '*It is ironic that Polynices is no more eager to share his resting place with Tydeus than Eteocles is willing to alternate rule with his brother. Indeed Polynices would act no differently from Eteocles in attempting to retain the throne if the position of the brothers were reversed.*'⁷ Na een agressieve uitwisseling van dreigementen vliegen de twee elkaar aan in hun *irae* (411).

Statius haalt dan de, voor een epische krijger, opvallende gestalte van Tydeus aan; hij is namelijk niet zo lang:

*celsior ille gradu procera in membra simulque
integer annorum; sed non et uiribus infra* 415
*Tydea fert animus, totosque infusa per artus
maior in exiguo regnabat corpore uirtus.*

*de een hoger qua positie op lange ledematen
en tegelijk in de bloei van zijn leven, maar de drift liet door
krachten Tydeus niet voor hem onderdoen, en door alle ledematen
gegoten heerste de kracht groter in het geringe lichaam.*

Homerus duidt de lichamen van de krijgers vaak aan met μέγας , en de machtigsten onder hen (Ajax, Hector, Achilleus) met πελώριος (bovennatuurlijk groot),⁸ maar Statius gebruikt hier *exiguo* (417), hetgeen zich laat vertalen als 'klein', 'gering', maar soms ook met 'onbeduidend', na eerder al te noemen dat Polynices hoger op zijn benen staat hoewel hij jonger is (414-5: *celsior gradu/integer annorum*). Ondanks dit nadeel doet de Calydoniër niet voor hem onder, en lijkt hem in kracht zelfs te overtreffen (417: *maior regnabat virtus*).⁹

In hun woeste gevecht vergelijkt Statius hen met jonge atleten die elkaar tijdens de spelen

⁷ Dominik, W.J. (1994) *The Mythic Voice of Statius: Power and Politics in the Thebaid*, blz. 82

⁸ Miller, D.A. (2000) *The Epic Hero*, blz. 153

⁹ Stat. Theb. VI.842-6 Statius benadrukt het contrast tussen Tydeus' gestalte en zijn kracht nogmaals als hij zich bij de Nemeïsche spelen opmaakt voor het worstelen: *quamquam ipse uideri exiguus, graui ossa tamen nodisque lacerti difficiles. numquam hunc animum natura minori corpore nec tantas ausa est includere uires*. 'Hoewel hij klein leek, had hij stevige botten en gevaarlijke spierbunds. Nooit heeft de natuur het gedurfd om die geest, noch dergelijke krachten in zo'n klein lichaam te sluiten.'

bevechten (421-4), maar benadrukt dat deze twee worstelaars niet op zoek zijn naar eer, maar elkaar slechts uit haat zijn aangevlogen:

sic alacres odio nullaue cupidine laudis 425
accensi incurrunt, scrutatur et intima uultus
unca manus penitusque oculis cedentibus intrat.

zo vliegen de strijdlustigen opgelaaid op elkaar in, uit haat,
en geenszins uit eerezucht, en de geklauwde hand zoekt naar het
kwetsbaar gelaat en bereikt de diep terugtrekkende ogen.

Statius roept hier een beeld op dat we al eerder in boek I voorbij hebben zien komen; het werkwoord *scrutare* en het vermelden van ogen (427: *oculis cedentibus*) doen denken aan Oedipus die zichzelf van zicht berooft:¹⁰

impia iam merita scrutatus lumina dextra
merserat aeterna damnatum nocte pudorem
Oedipodes... (46-8)

Reeds had Oedipus, met schuldige rechterhand de heilloze
ogen doorwroet, de verdoemde schaamte in eeuwige nacht
gedompeld...

Polynices is bezeten van de *furor* die de Furie Tisiphone bij hem heeft ingeplant op verzoek van Oedipus,¹¹ en Tydeus reageert daar gepast op aldus Vessey; hij is immers *immodicus irae* (41-2). Dan komt de Argivische vorst Adrastus tussenbeide, nog voor het gevecht een dodelijke wending neemt; Statius lijkt er namelijk van uit te gaan dat Tydeus in staat is de Thebaan te vellen:¹²

forsan et accinctos lateri (sic ira ferebat)
nudassent enses, meliusque hostilibus armis
lugendus fratri, iuuenis Thebane, iaceres, 430

¹⁰Vessey, D. (1973) blz. 94

¹¹ Stat. Theb. I.84-5: "*i media in fratres, generis consortia ferro dissiliant*", "Ga tussen de broers staan, laat de broederbanden door het zwaard uiteenvallen"

¹² Polynices deelt die veronderstelling, zo lezen we bij zijn jammerklacht na Tydeus' dood, IX.63-4: "*non me ense tuo tunc, maxime Tydeu, (et poteras) nostri mactatum in limine Adrasti!*", "Waarom ben ik niet, grootse Tydeus, door jouw zwaard gedood (dat had je gekund) op de drempel van onze Adrastus!"

Wellicht hadden zij de aan hun zijde gegordelde zwaarden ontbloot (zo dreef de woede hen), en zou jij, jonge Thebaan, zijn gevallen door vijandige wapenen, misschien wel beter, om door je broer betreurd te worden...

Verontwaardigd vraagt de vorst wat de twee bezielt om midden in de nacht hun geschil uit te vechten, en benadrukt dat zoiets erg ongebruikelijk is in Argos (431: Adrastus verwondert zich over de *insolitus clamorem*), maar tegelijkertijd betoont hij een zeker respect voor hun razernij, en noemt het zelfs een kenmerk van adel:

...nam uos

*haud humiles tanta ira docet, generisque superbi 445
magna per effusum clarescunt signa cruorem.'*

*Want zo'n grote woede geeft er blijk van dat
jullie geen gewoon volk zijn, de grote tekenen van een trotse
afkomst schitteren door vergoten bloed.'*

Als Adrastus ze vraagt naar hun afkomst en bestemming, beginnen de twee onverstaanbaar door elkaar heen te roepen, maar uiteindelijk vertelt Tydeus als eerste zijn verhaal. Hij refereert direct aan het familiedrama waardoor hij zijn vaderland heeft moeten verlaten:

inde orsus in ordine Tydeus

*continuat: "maesti cupiens solacia casus
monstriferae Calydonis opes Acheloiaque arua
deserui; uestris haec me ecce in finibus ingens
nox operit."* 455

*dan neemt Tydeus het woord en vertelt het in volgorde: "Vertroosting
begerend om een treurig voorval heb ik de rijkdommen van het
monsters voorbrengende Calydon en de Acheloïsche akkers verlaten;
zie, een immense duisternis omhult mij hier bij uw grenzen."*

Bij zijn introductie noemde Statius al dat 'de schuldige huiver van broederlijk bloed' Tydeus ertoe dreef Calydon te verlaten. De *ingens nox* die hem letterlijk omhult is ook figuurlijk op te vatten als de hopeloze situatie van een banneling. Tydeus' eerste regels doen denken aan een eerdere beschrijving van Polynices, die eveneens vanwege zijn familie het vaderland heeft moeten verlaten, en eveneens door het duister

zwerft, gedreven door familieleed:¹³

*non segnius amens
incertusque viae per nigra silentia uastum
haurit iter; pulsat metus undique et undique frater. (367-9)*

*Snel, buiten zinnen en twijfelend gaat hij op
zijn verlaten weg door de zwarte stilte; overal drijft
vrees hem, en overal zijn broer.*

Tydeus vervolgt zijn relaas met verontwaardiging; Polynices zou hem onrechtvaardig hebben behandeld, puur omdat hij de schuilplaats eerder bereikt heeft. Zelfs onder de wilde beesten is er sprake van een zeker bestand:

*“pariter stabulare bimembres
Centauros unaque ferunt Cyclopas in Aetna
compositos. sunt et rabidis iura insita monstros
fasque suum...”* 460

*“Dulden de Cyclopi niet dat de samengevoegde
tweeledige centauren samen met hen op de Etna wonen, ook bij de wilde
monsters is recht en heilige orde ingezaaid...”*

Deze vergelijking met *the law of the wild* laat Statius Tydeus niet voor niets maken, aldus Vessey: '*Apollo was right to term the two heroes lion and boar. It is not only their external vesture that is in question but their inner nature. The savagery of wild beasts is in possession of Polynices and Tydeus [...] The Centaurs and Cyclopes are both ancient and potent symbols of primitive violence. Polynices and Tydeus have exceeded even them in rabies*'. De functie van de everzwijnenhuid die Tydeus draagt is dus drievoudig: allereerst plaatst het hem en Polynices en hun *furor* in het kader van beestachtigheid. Daarnaast is de huid ook het symbool waaraan Adrastus, die van Apollo te weten heeft gekregen dat zijn dochters met een 'zwijn' en een 'leeuw' (Polynices draagt een leeuwenhuid) hem herkent als zijn toekomstig schoonzoon.¹⁴ Tenslotte is het zwijn simpelweg een soort wapensymbool voor Calydon vanwege de jacht op het zwijn dat Artemis als straf had gezonden, een *Calydonis honos* (490), 'een onderscheiding van Calydon'.

Tydeus eindigt zijn relaas met een bedreiging; Polynices zal hem ofwel doden, of merken dat de persoon tegenover hem niet de minste is, een krijger uit een lange lijn van strijders:

¹³Vessey, D. (1973) blz. 94

¹⁴ Statius, l.490-3

*“aut hodie spoliis gavisus abibis,
 quisquis es, his, aut me, si non effetus oborto
 sanguis hebet luctu, magni de stirpe creatum
 Oeneos et Marti non degenerare paterno
 accipies.”*

465

*“Vandaag zul jij, wie je ook bent, of verheugd vertrekken
 met deze wapenrusting, of je zult merken, als mijn levenskracht
 niet is uitgeput door het verschenen verdriet, dat ik geboren
 ben uit de stam van Oeneus en niet onderdoe voor de vaderlijke lijn van Mars.”*

De Tydeus van Statius is een trotse, iemand die zelfverzekerd is over zijn kwaliteiten en daden. Tot een gewapend conflict komt het niet meer, Adrastus bedaart zijn bezoekers (465-473), oppert dat hun haat wellicht over kan gaan in vriendschap (472: *forsan et has venturus amor praemiserit iras*) en Statius blikst vast vooruit op de *fidem* die tussen de twee vechtersbazen zal opbloeien, die hij onder meer vergelijkt met die tussen Theseus en Pirithous (473-7).

Na het inspecteren van hun uitdossingen (Polynices draagt een *leonem* (484) en Tydeus huiden die *terribiles* zijn door *saetis*, 'ruige haren', en door de *dente recurva*, teruggedbogen slag tand) komt Adrastus tot het besef dat deze mannen voldoen aan de beschrijving van Apollo (490-3), en besluit zijn dochters aan hen uit te huwen.

1.2. De ontmoeting in Euripides' *Smekende Vrouwen*

In deze tragedie wordt de nasleep van de oorlog verhaald; door het decreet van Creon is het niet toegestaan de lijken van de Argivische aanvallers, die nog op het slagveld liggen, te begraven. Adrastus, als enige van de zeven overgebleven en de leider van de expeditie komt de Atheense vorst Theseus om hulp vragen. Theseus weigert aanvankelijk maar geeft toch toe na de emotionele smeekbedes van de moeders van de Argiven.

Adrastus noemt Tydeus een aantal keren, als hij de gebeurtenissen rond de oorlog uiteenzet, in vers 132 voor het eerst, als Theseus hem vraagt waarom hij met zeven legers optrok tegen Thebe; de expeditie was een *χάριν*, een gunst voor zijn *γαμβροῖς* 'schoonzonen', Polynices en Tydeus. Vanwege de *αἰνίγματα Φοίβου* (138), 'de raadsels van Apollo' besloot Adrastus zijn dochters aan hen uit te huwen, aan een *κάπρωι*, 'everzwijn', en een *λέοντι*, 'leeuw' (140).

Τυδεὺς μάχην συνῆψε¹⁵ Πολυνείκης θ' ἄμα

[...]

μάχην γε δισσοῖν κνωδάλοιν ἀπεικάσας. (144 en 146)

Tydeus en Polynices gingen met elkaar op de vuist

[...]

hun gevecht deed hen op wilde beesten lijken.

In deze voorstelling linkt Adrastus de twee aan de wilde dieren door hun gedrag, niet zozeer hun uitdossing; daarnaast wordt Tydeus niet expliciet aan de κάπρωι, noch Polynikes: *according to the scholiast at Eur. Phoen. 409, the blazon on Tydeus' shield was the Kalydonian boar while that on Polyneikes' was the lion-faced Sphinx, but, as D. Mastronarde points out (Eur. Phoen. n.411), neither in that play nor in this 'is there any hint of which hero corresponds to which animal'.*¹⁶ Theseus vraagt ook wat deze buitenlanders in Argos te zoeken hadden (147):

Τυδεὺς μὲν αἶμα συγγενὲς φεύγων χθονός. (148)

Tydeus was een balling uit zijn land om de moord op een bloedverwant.

Adrastus weet niet geheel zeker wie Tydeus gedood heeft, of hij blijft er opzettelijk vaag over; Euripides zag er blijkbaar geen heil in om een keuze uit de verschillende versies te maken. Het koor laat zich opvallend negatief uit over Adrastus' beslissing om zijn dochters aan Polynices en Tydeus uit te huwelijken:

πικροὺς ἐσεῖδες γάμους,

πικρὰν δὲ Φοίβου φάτιν·

ἐς ἡμᾶς ἃ πολύστονος λιτοῦσ' 835

Οἰδιπόδα δώματ' ἦλθ' Ἐρινύς.

Bitter waren de huwelijken die jij zag,

bitter het orakel van Apollo.

De rampzalige Erinyes is naar ons toegekomen,

na het huis van Oedipus te hebben verlaten.

Hoewel de Furie via Polynices bij Argos aanbeland is, worden hier toch beide huwelijken, ook die van

¹⁵ συνάπτει μάχην bij Apollodorus, 3.6.1

¹⁶ Morwood, J. (2007) *Euripides, Suppliant Women*, blz. 155

Tydeus genoemd, mogelijk omdat Adrastus al eerder (132) vertelde dat hij de expeditie organiseerde voor zijn beide schoonzonen. De focus ligt hier echter duidelijk op Polynices, als brenger van de vloek van Oedipus.¹⁷

Later vraagt Theseus om een uitgebreidere beschrijving van de mannen die met Adrastus optrokken tegen Thebe, en Adrastus noemt Tydeus als een na laatste.¹⁸ De desbetreffende verzen zijn echter niet onomstreden; de herhaling van eigenschappen, het feit dat Tydeus enigszins bekritiseerd wordt en het argument dat de verzen voor en na deze passage (902-6) goed op elkaar aansluiten zijn problemen die er op zouden kunnen wijzen dat deze verzen niet in de oorspronkelijke tekst hebben gestaan,¹⁹ maar dat ze zijn toegevoegd aan het manuscript. Morwood meent echter het volgende: *Even so, L's²⁰ characterization of Tydeus is in general a striking and forceful one and Adrastus' speech as a whole should be weakened by its emasculation. With all their difficulties, I should prefer to let 902-906 stand.*²¹ Met het oog daarop zal de passage hier toch behandeld worden.

[οὐκ ἐν λόγοις ἦν λαμπρὸς ἀλλ' ἐν ἀσπίδι
δεινὸς σοφιστῆς πολλὰ τ' ἐξευρεῖν σοφά.
γνώμηι δ' ἀδελφοῦ Μελεάγρου λελειμμένος
ἶσον παρέσχευ ὄνομα διὰ τέχνης δορός, 905
εὐρὼν ἀκριβῆ μουσικὴν ἐν ἀσπίδι.]
φιλότιμον ἦθος πλούσιον, φρόνημα δὲ
ἐν τοῖσιν ἔργοις οὐχὶ τοῖς λόγοις ἶσον.

[Hij was niet briljant in het spreken, maar een formidabel
expert in krijgskunst, waarin hij veel wijsheid uitvond.
Qua besluitvaardigheid minder dan zijn broer Meleager,
verkreeg hij gelijke roem door krijgsvaardigheid,
een nauwkeurige ambacht vindend in de krijgskunst.] Hij had een
rijk, ambitieus karakter, maar zijn trots lag niet zoveel
in woorden als in zijn daden.

As Peter Jones remarks (*Homer's Iliad* (London, 2003) 57), 'It is as important for the [Homeric] hero to win

¹⁷Zie voetnoot 10

¹⁸Euripides beperkt zich tot het beschrijven van Tydeus' karakter, en noemt de gebeurtenissen rondom de oorlog en zijn rol daarin eigenlijk niet; zodoende heb ik ervoor gekozen deze passage hier alvast te behandelen

¹⁹Morwood, J. (2007) blz. 213

²⁰Morwood, J. (2007) blz. 30: 'Our manuscript source for the text of these plays is almost exclusively L (*Laurentinus plut.* 32.2) which is dated to the early fourteenth century.'

²¹Morwood, J. (2007) blz. 213

*arguments in council as battles on the field, since in both arenas, the hero's personal status is at stake.*²²

Het is daarom opmerkelijk dat Adrastus zijn lofuiting met dit punt begint, helemaal in de *Supplices*, waarin eerder al de bode van Kreon (vanaf 399) fel bekritiseerd werd om zijn gebrekkige spreekvaardigheid: *in this particular play, with the high value it sets on verbal communication (see n.739-40²³), this may come across as a seriously adverse criticism.*²⁴ Mogelijk had Euripides een Homerisch vers, waarin Agamemnon Diomedes' spreekvaardigheid vergelijkt met die van Tydeus,²⁵ in gedachten bij de vergelijking met Meleager; het is in deze context echter niet logisch om hem te vergelijken met Diomedes (die ten tijde van Adrastus' bezoek nog minderjarig moet zijn), en daarom dicht Euripides wellicht hier Tydeus' broer een grotere intelligentie toe.

Tydeus verwierf zijn faam met *ἔργοις*, niet zozeer *λόγοις*, mede doordat hij een *μουσικήν* ('ambacht', 'kunst', maar ook 'muziek') vond in *ἀσπίδι*, hier vertaald met 'krijgskunst' maar letterlijk 'schild'. Tydeus is in dit stuk *a pragmatic doer, not a speaker*²⁶. In latere hoofdstukken zullen we inderdaad zien dat Tydeus geen begenadigd spreker is, maar pragmatisme is geen eigenschap die we bij de Tydeus van Homerus, Statius of Aeschylus zullen aantreffen. Een lezer/toeschouwer die onbekend is met het verhaal van de Zeven tegen Thebe zou van Euripides net zo goed het idee kunnen krijgen dat Tydeus een kalm persoon is. Maar misschien is dat ook wel waarom Adrastus hem slechts *οὐκ ἐν λόγοις ἤν λαμπρός* noemt; hij beschrijft de de zeven vorsten, waaronder zijn twee schoonzonen, mannen die hem dierbaar waren. Mogelijk omdat Adrastus niet de emotionele afstand heeft van een Amphiaraüs, blijft zijn kritiek hier zeer beperkt, en daarmee het beeld dat Euripides van Tydeus schetst.

1.3. De ontmoeting in Euripides' *Fenicische Vrouwen*

De troepen van de Argiven staan voor de Thebaanse deur en de oorlog staat op het punt om te beginnen. Met een laatste, wanhopige poging wil Jocaste, Polynices' moeder, haar zonen vermurwen en een gewapend treffen afwenden: tijdens een wapenstilstand belegt ze een vergadering tussen Eteocles en Polynices. Laatstgenoemde treft Jocaste als eerste op de afgesproken plek.

Voordat het overleg met Eteocles begint hoort Jocaste haar verbannen zoon uit over zijn reizen, zijn motieven en zijn vriendschappen en relaties (387-442); Polynices is inmiddels getrouwd met een Argivische prinses en als Jocaste hem vraagt waarom Adrastus zijn dochter juist aan hem schonk, antwoordt Polynices dat Loxias (Apollo) het zo gewild had (408-9). Adrastus moest zijn dochters uithuwen aan wilde beesten (411: *κάπρωι λέοντι θ' ἄρμόσαι*) en opnieuw linkt Euripides (zie 144 en 146 van *Smekende Vrouwen* eerder) deze voorspelling aan het brute gedrag van de twee ballingen:

²² Morwood, J. (2007) blz. 213

²³ In deze verzen vertelt Adrastus dat Eteocles een nieuw aanbod deed met mildere eisen. Morwood doet dit af als een *ad hoc invention*, daar het eerdere verzen in dit stuk en in *Phoenissae* tegenspreekt en nergens anders vermeld wordt; het draagt bij aan Adrastus' berouw over de oorlog.

²⁴ Morwood, J. (2007) blz. 213

²⁵ Hom. Il. IV.400; deze passage zal in 2.2 uitgebreider behandeld worden.

²⁶ Storey, I.C. (2008) *Euripides: Suppliant Women*, blz. 66

Πολυνείκης

καῖτά γ' ἦλθεν ἄλλος αὖ φυγὰς.

Ἰοκάστη

τίς οὗτος; ὡς ἄρ' ἄθλιος κάκεῖνος ἦν.

Πολυνείκης

Τυδεύς, ὃν Οἰνέως φασὶν ἐκφῦναι πατρός.

Ἰοκάστη

τί θηρσὶν ὑμᾶς δῆτ' Ἄδραστος ἤικασεν; 420

Πολυνείκης

στρωμνῆς ἐς ἀλκὴν οὔνεκ' ἤλθομεν πέρι.

Polynices

En toen kwam daar nog een andere banneling

Jocaste

Wie? Hij zat vast ook in de problemen.

Polynices

Tydeus, gekomen uit vader Oeneus, zo zegt men.

Jocaste

Waarom vergeleek Adrastus jullie met wilde dieren?

Polynices

Omdat we elkaar om een slaappleats te lijf gingen.

Waar Euripides eerder geen duidelijkheid verschaftte betreffende het slachtoffer van Tydeus, noemt hij hier niet eens de reden van zijn verbanning. Zoals we in een later hoofdstuk zullen zien, beperkt Euripides zijn rol in *Fenicische Vrouwen* op deze korte passage na tot enkele militaire handelingen tijdens de slag om Thebe, wat hem weinig meer dan een detail maakt in deze tragedie.

1.4. De ontmoeting in (Pseudo-)Apollodorus' *Bibliothek*

In het eerste boek van (pseudo-)Apollodorus' *Bibliotheca* vinden we al een kleine verwijzing naar de gebeurtenissen van de *Thebais*, die in het derde boek uitgebreider behandeld worden:

Τυδεὺς δὲ ἀνὴρ γενόμενος γενναῖος ἐφυγαδεύθη, κτείνας, ὡς μὲν τινες λέγουσιν,
ἀδελφὸν Οἰνέως Ἀλκάθοον...

Ἀργίου δὲ δίκας ἐπάγοντος αὐτῷ φυγῶν εἰς Ἄργος ἦκε πρὸς Ἄδραστον,
καὶ τὴν τούτου γήμας θυγατέρα Δηιπύλην ἐγέννησε Διομήδην. Τυδεὺς μὲν οὖν

ἐπὶ Θήβας μετ' Ἀδράστου στρατευσάμενος ὑπὸ Μελανίππου τρωθεὶς ἀπέθανεν· (1.8.5)

Tydeus werd, toen hij een edel man geworden was, verbannen, omdat hij, zoals sommigen zeggen, Oeneus' broer Alcahous²⁷ had gedood...

Toen Agrius daarvoor wraak wilde nemen, vluchtte hij en kwam in Argos bij Adrastus, en hij trouwde met diens dochter Deïpyle en verwekte Diomedes. Tydeus trok met Adrastus op tegen Thebe en stierf, verwond door Melanippus.

Apollodorus zet in het derde boek de oorlog en de aanleiding ertoe uiteen op zijn kenmerkende, beknopte manier. Als Polynices als balling eenmaal Argos bereikt, noemt Apollodorus slechts dat hij *συνάπτει μάχην Τυδεῖ τῷ Οἰνέως φεύγοντι Καλυδῶνα* (3.6.1), oftewel 'op de vuist ging met Tydeus, zoon van Oeneus, de vluchteling uit Calydon'. Het verschil zit hem slechts in een klein detail: de twee vechtersbazen dragen niet de huiden van een ever en een leeuw, maar deze dieren zijn afgebeeld op hun schilden:

εἶχον γὰρ ἐπὶ τῶν ἀσπίδων ὁ μὲν κάπρου προτομήν ὁ δὲ λέοντος.

Want de een had de kop van een everzwijn op zijn schild, de ander die van een leeuw. (3.6.1)

Het zou uiteraard om een afbeelding van deze dieren kunnen gaan, maar het woord *προτομήν* (τομή, 'snijden', 'snee' of 'stomp') geeft aan dat er iets 'afgesneden' is; mogelijk zijn de huiden rondom het schild gewikkeld.

Adrastus komt tussenbeide, herkent in de twee de voorspelling van Apollo en huwelijkt ze uit aan zijn dochters. Hij belooft hun beiden dat hij ze hun vaderland terug zal geven (*αὐτοὺς Ἀδραστος ἀμφοτέρους εἰς τὰς πατρίδας ὑπέσχετο κατάξειν*, 'hij beloofde hen beiden terug te leiden naar hun vaderland') en treft meteen voorbereidingen om op te trekken tegen Thebe (*ἐπὶ Θήβας ἔσπευδε στρατεύεσθαι*, 'hij spoedde zich op te trekken tegen Thebe'). De ziener Amphiaraüs verzet zich weliswaar, maar ziet zich door een list van Polynices, die Amphiaraüs' vrouw omkoopt, genoodzaakt deel te nemen aan de expeditie²⁸.

Zoals gezegd behandelt Apollodorus dit verhaal zeer beknopt, en hoewel zijn weergave van de rol van Tydeus redelijk compleet is, is zijn karakter in deze scene nog allesbehalve herkenbaar. Hoewel het natuurlijk een zekere agressiviteit vergt om met een vreemdeling op de vuist te gaan is Tydeus' rol in deze passage weinig bijzonder.

²⁷ Apollod. Bibl. 1.8.5: Als andere mogelijke slachtoffers noemt Apollodorus de zoons van Melas en Tydeus' eigen broer Olenias.

²⁸ Apollod. Bibl. 3.6.2

1.5. Kort overzicht van de behandelde passages

De beschrijvingen van Tydeus en zijn ontmoeting met Polynices verschillen weinig; Tydeus, de zoon van Oeneus, heeft Calydon moeten verlaten omdat hij een bloedverwant heeft gedood, maar het is onduidelijk wie die bloedverwant is, en in *Fenicische Vrouwen* wordt de moord niet eens genoemd. Tydeus wordt geassocieerd met een everzwijn, ofwel omdat hij een everhuid of afbeelding ervan op zijn schild draagt, ofwel omdat zijn gedrag lijkt op dat van een woeste ever. In iedere versie krijgt hij ruzie met Polynices, die onderbroken wordt door Adrastus, die daarna hun schoonvader wordt; hij doet vervolgens de toezegging dat hij hen beiden zal helpen met de terugkeer naar hun vaderland. Alleen Statius noemt Tydeus' kleine gestalte bij de introductie.

2. Het bezoek aan Thebe

Plot

Tydeus en Polynices behoren na de dochters van Adrastus te hebben gehuwd tot de koninklijke familie van Argos. Polynices wordt nog altijd geplaagd door het verlangen naar de Thebaanse troon, maar hij vreest dat zijn broer die niet zomaar zal opgeven. Tydeus, die zich inmiddels verzoend heeft met Polynices, reist als zijn gezant naar Thebe om het koningschap voor hem te op te eisen. Zijn opvliegende aard en de onbetrouwbaarheid van Eteocles doen de missie echter escaleren en een vreedzame troonsafstand lijkt niet meer tot de mogelijkheden te behoren. De missie vormt bij Statius een aanzienlijke episode (II.375 tot III.217) die gedomineerd wordt door de Calydoniër.

2.1. Het bezoek in Statius' *Thebais* (Boek II)

*Tydea iam socium coeptis, iam pectore fido
aequantem curas (tantus post iurgia mentes
uinxit amor) socerumque adfatur tristis Adrastum.
fit mora consilio, cum multa mouentibus una*

365

*iam potior cunctis sedit sententia, fratris
pertemptare fidem tutosque in regna precando
explorare aditus. audax ea munera Tydeus
sponte subit;* 370

*Hij sprak bedroefd met Tydeus, reeds zijn bondgenoot
in de ondernemingen, reeds trouw delend in zijn zorgen – zo'n
grote genegenheid bond de geesten na de ruzie – en met
schoonvader Adrastus. Het beraad is lang, en na vele te
hebben overwogen vestigt zich in allen één superieur besluit,
om het woord van de broer op de proef te stellen en om te onderzoeken
of er, eenmaal genaderd, door te smeken er een veilige weg naar de troon is,
vermetele Tydeus geeft zich onmiddellijk op voor deze taak;*

Van doodsvijand is *audax* Tydeus veranderd in een naaste vriend, bij wie Polynices met zijn zorgen terecht kan. Na lang overleg met hem en Adrastus komen ze tot het besluit dat er een bode naar Thebe gezonden dient te worden om erachter te komen of Eteocles zich aan zijn woord zal houden, en vreemd genoeg wordt de opvliegende Tydeus aangewezen voor die delicate missie; die missie is uiteraard gedoemd te falen.²⁹

Het is bij zijn audiëntie belangrijk om op te merken dat Statius Eteocles duidelijk afschildert als een onrechtmatige, wrede heerser, zeker in deze scene; Eteocles is *ferus* (385), 'wild' en 'onbehouwen'; zijn bewind is *trans legem ac tempora* (385) 'onwettig en de tijd overschrijdend'; hij is *omne paratus in facinus* 387-8), 'tot ieder vergrijp bereid' en klaagt dat *fidem tam sero reposci* (388), 'het erewoord zo laat wordt teruggeëist'; hij vindt dat Polynices te lang gewacht heeft met zijn claim. Dit is, net als Tydeus en Polynices, een persoon waarmee je makkelijk ruzie krijgt. Statius noemt nog net voor de conversatie dat Tydeus zeker niet de geschikte persoon is voor deze missie:

*utque rudis fandi pronusque calori
semper erat, iustis miscens tamen aspera coepit* (391-2)

*onervaren in het spreken en altijd neigend naar heethoofdigheid
als hij was, sprak hij toch, botte zaken met rechtvaardige mengend*

De ideale epische held is een begenadigd spreker, maar dat gaat niet op voor de Calydoniër. Eerder zagen

²⁹ Vessey, D. (1973) blz. 141: 'This decision is of course fatal, for Tydeus, the man of violence could never be a succesful agent of peace. His embassy is merely another stage in the victory of *ira* over reason, and in the relentless plans of fate.'

Zonder eerbied voor Eteocles' rang te tonen verwijt hij hem direct dat hij het gesloten verdrag met Polynices niet in acht genomen heeft

*“Plaats een maat op je geluk; rijk genoeg in purper en opzienbarend
in goud heb jij gelachen om het magere jaar van je straatarme
broer; ik spoor je aan, leer jezelf de vreugden van de heerschappij af
en verdien geduldig de terugkeer uit je ballingschap.”*

18

Calydoniër zijn brutaliteit niet kwalijk omdat hij slechts een spreekbuis is (423-4). Hij is niet van zins de troon op te geven (429), en ziet ook geen reden voor Polynices' claim; die maakt nu immers deel uit van een veel rijker koningshuis en heeft het ietwat schralere Thebe niet nodig (435-9). Het Thebaanse volk heeft bovendien behoefte aan zekerheid, en dat krijgt ze niet van een continue wisseling van machthebber (442-5). Eteocles voegt er nog aan toe dat de *patres* ook zouden dwarsliggen bij een eventuele overdracht (450) maar de gezant heeft genoeg gehoord en onderbreekt de vorst (452) woedend:

“reddes,”

ingeminat “reddes; non si te ferreus agger
ambiat aut triplices alio tibi carmine muros
Amphion auditus agat, nil tela nec ignes 455
obstiterint, quin ausa luas nostrisque sub armis
captiuo moribundus humum diademate pulses.
tu merito; ast horum miseret, quos sanguine uiles
coniugibus natisque infanda ad proelia raptos
proicis excidio, bone rex.

“Je zult haar overdragen,”

en nogmaals zegt hij “je zult haar overdragen; al omringt een wal van ijzer je,
of bouwt gehoorde Amphion met een ander lied
drievoudige muren voor jou, pijlen nog vlammen zullen
verhinderen dat jij boet voor je waagstukken, stervend onder onze wapens
zul je op de aarde slaan³³, met de gestolen kroon. Je hebt het verdiend;
maar laat men meelij hebben met hen, de minderen, die jij om bloedvergieten
van hun vrouwen en kinderen geroofd, met bittere strijd in
de ondergang stort, goede koning”.

De vreedzame missie is al mislukt; de Calydoniër kan zich niet meer beheersen en bedreigt Eteocles met oorlog en dood, maar spreekt zijn medelijden voor het Thebaanse volk uit, dat de dupe zal zijn van Eteocles' schending van het verdrag. Nu pas spreekt hij de Thebaan aan met zijn titel, *rex*, maar zijn ondertoon is uiteraard sarcastisch; Tydeus minacht Eteocles omdat hij zijn volk in het onheil stort. Woest spuwt hij nog een belediging naar de vorst en stormt ondertussen al naar buiten, wat Statius doet denken aan de Calydonische ever, die Artemis zond om Tydeus' vader Oeneus te straffen:

³³Vessey, D. (1973) blz. 145 Ook hier doen de bewoordingen denken aan Oedipus in boek I (Regel 54-5: '*manibusque cruentis pulsant inane solum*' en 82-3: '*indue quod madidum tabo diadema cruentis unguibus abripui*'). Vessey noemt dit het effect van Oedipus vloek: Tydeus is in de ban van '*the cruel spirit of Thebes*'.

*"haec pietas, haec magna fides! nec crimina gentis
 mira equidem duco: sic primus sanguinis auctor
 incestique patrum thalami; sed fallit origo:
 Oedipodis tu solus eras, haec praemia morum 465
 ac sceleris, uiolente, feres! nos poscimus annum!
 sed moror." haec audax etiamnum in limine retro
 uociferans, iam tunc impulsa per agmina praeceps,
 euolat. Oeneae uindex sic ille Dianae
 erectus saetis et adunca fulmine malae, 470
 cum premeret Pelopea phalanx, saxa obuia uoluens
 fractaque perfossis arbusta Acheloia ripis...*

*"Dit is dan vroomheid, deze grote betrouwbaarheid! En ik verbaas
 me zeker niet over de misdaden van je geslacht; zo was de stichter van je bloedlijn,
 en het incestueuze huwelijk van je ouders; maar oorsprong bedriegt;
 jij, die het geweld zoekt, bent de enige echte zoon van Oedipus, deze beloning
 zul je krijgen voor je misdaad en grillen! Wij eisen ons jaar!
 Maar ik verdoe mijn tijd." Deze woorden riep hij brutaal, nog niet op de drempel,
 over zijn schouder, terwijl hij halsoverkop door de aangeslagen troepen
 naar buiten rent. Zoals de Wreker van Diana³⁴ aan Oeneus,
 opgericht met stugge haren en met bliksem van gekromde slaglanden,
 toen de Pelopeïsche falanx hem onder druk zette, rotsblokken
 tegen hem rollend, en met Acheloïsche stammen uit de gebroken oevers...*

De *Calydonis honos*, de everhuid waarover we in boek I lazen, wordt hier weer in herinnering gebracht: '*the strength and fury of the boar is reflected in Tydeus own spirit, which has no concern for peace, but only for blood and battle.*'³⁵ Tydeus wordt vereenzelvigd met het dier dat zijn vaderland teisterde, met name qua karakter. Zelf lijkt hij zich vooral te vereenzelvigen met Polynices en diens ambities, zo lezen we in vers 477: Tydeus raast *ipsi ceu regna negantur*; ondanks dat hij slechts een gezant is, vat hij Eteocles' weigering op als een persoonlijke belediging. Enkele vrouwen roepen hem nog *infanda* (480) na, en *simul sub pectore* (481) doen ze dat ook met hun vorst; deze buitenlandse gezant dreigt weliswaar met de verwoesting van hun land, maar Eteocles is verantwoordelijk voor de uitvoering hiervan.

Maar *saevus* Eteocles is nog niet klaar; de missie is weliswaar mislukt, maar wellicht had de

³⁴ De Calydonische ever

³⁵ Vessey, D. (1973) blz. 145

situatie nog diplomatiek opgelost kunnen worden met een tweede overleg. De vorst besluit echter een doodseskader van vijftig man (blijkbaar heeft Tydeus een nogal angstaanjagende indruk achtergelaten) aan te wijzen om de *legatus* te onderscheppen (482-8), een handeling in strijd met het *fas*, want dit ambt is *sanctum populis per saecula* (496). Bij een pas tussen de heuvels, waar de dichte begroeiing de hinderlaag aan het oog onttrekt, nemen de troepen hun posities in, op de precieze plek waar ooit de Sfinx zich ophield, tot Oedipus haar versloeg (504-526). Wat volgt is de eerste *aristeia*, een van de vele in *Thebais*.³⁶

De weerkaatsing van het maanlicht op een schild doet Tydeus vermoeden dat hij in de val loopt, maar *tamen ibat* (533). Onbevreesd sommeert hij de bende tevoorschijn te komen; het antwoord komt in de vorm van een lans, geworpen door aanvoerder Chtonius (538), maar hij schampt de gezant slechts, die daarop ontsteekt in woede:

tunc horrere comae sanguisque in corda gelari.
huc ferus atque illuc animum pallentiaque ira 545
ora ferens (nec tanta putat sibi bella parari):
“ferte gradum contra campoque erumpite aperto!
quis timor audendi, quae tanta ignavia? solus,
solus in arma uoco.”

Zijn haren gaan overeind staan en het bloed in zijn hart wordt ijs.
Razend van geest en bleek van woede kijkt hij
om zich heen (hij had niet gedacht dat er zo'n strijd voor hem was bereid):
“Kom dichterbij, en sla toe op open veld!
Wat is deze angst om te durven, vanwaar die lafheid? Ik,
ik alleen daag jullie uit te vechten.”

Ietwat verrast door hun aantal kiest Tydeus ervoor om van positie te veranderen; hoog op de heuvel waar de sfinx verbleef zorgen rotsen voor rugdekking (555-8). Eenmaal boven wrikt hij een *saxum ingens*, zo zwaar dat een *cervix iuveni*, 'hals van een jonge stier' het nauwelijks zou kunnen tillen los (559-560), smijt het naar zijn belagers, verplettert er vier, en zaait zo verwarring onder de mannen (564-570). Eenmaal zijn lansen geworpen, trekt de Calydoniër het zwaard dat zijn vader van Ares gekregen had (587-8), springt naar beneden en begint huis te houden onder de Thebanen, die hem moeilijk kunnen raken omdat hij zo'n *angustus* (494) 'smal', 'ineengekrompen' doelwit is, en schier *inexpugnabilis* (594), 'onverslaanbaar'. Statius vergelijkt hem met de hekatoncheir Briareus die met de Titanen tegen de Olympiërs vocht (495-6), en zich ook staande hield tegen een overmacht. Her en der beukt hij met zijn schild (602) terwijl hij *seque ipse recedens circumit* (602-3) 'zichzelf terugtrekkend omcirkelt', en valt de Thebanen aan met de *spicula*

³⁶In 3.4 wordt nog de *aristeia* van *Amphiaraus* besproken, in 4.1 de tweede van Tydeus.

'spietsen' die hij van zijn schild losrukt (603-5). Zijn tegenstanders brengen hem *aspera vulnera* toe, maar geen dodelijke (605-7).

Wanneer Menoetes struikelt en valt, smeekt deze Tydeus hem te sparen en hem als bode verslag te laten doen van zijn overwinning, en hem zelfs te prijzen bij de Thebanen: *contempto te rego canam*, 'laat mij u, de vorst getrotseerd, bezingen' (652). De held, zich ergerend aan deze lafheid, gaat daar niet op in; Menoetes' tranen noemt hij *inanes* (655), 'leeg', 'vergeefs', en vraagt hem waarom hij tevreden zou zijn met zo'n laffe daad (658: *quid timidae sequeris compendia uitae?* 'Waarom zoek je de winst van een angstig leven?', alvorens hem te doden.

De Thebanen stellen zich volgens Tydeus te weer alsof ze midden in Bacchusviering zitten (661-6), maar hier is sprake van een ander soort razende extase (667: *hic aliae caedes, hic alius furor*).

Dan is het plots gedaan met de slachting; buiten adem voelt Tydeus zijn vermoeide leden (668-674), en Statius vergelijkt hem met een leeuw die in zijn bloeddorst teveel verslonden heeft (675-681). Volgens Hershkowitz is de *Thebais* *very interested in things tiring out and losing energy*,³⁷ en past deze scene goed binnen het kader van de zelfdestructieve *furor*: *Following the general pattern of actions in the Thebaid, after an initial period of excess, enervation follows, as Tydeus experiences a discrepancy between his desire to fight and his resources which would enable him to do so. [...] Thus the next stage of the poem's pattern of action sets in, that of stagnation, the complete loss of energy, and the inability to act. For human beings, this state frequently results in death...*³⁸

Maar Tydeus is nog niet klaar: zoals eerder genoemd vatte hij Eteocles' weigering al persoonlijk op, en nu de koning het recht op een veilige uittocht geschonden heeft, zint hij op wraak, ondanks dat hij uitgeput en zwaargewond is:

*ille etiam Thebas spoliis et sanguine plenus
isset et attonitis sese populoque ducique
ostentasset ouans, ni tu, Tritonia uirgo,
flagrantem multaue operis caligine plenum* 685
*consilio dignata uirum: "sate gente superbi
Oeneos, absentes cui dudum uincere Thebas
adnuimus, iam pone modum nimiumque secundis
parce deis: huic una fides optanda labori.
fortuna satis usus abi."* 690

*Zelfs zou hij met de buit naar Thebe gegaan zijn, met bloed
besmeurd en zou juichend geparadeerd hebben bij het verbijsterde*

³⁷Hershkowitz, D. (1995) *Patterns of Madness in Statius' Thebaid*, blz. 53

³⁸Hershkowitz, D. (1995), blz. 56

volk en de vorst, als u niet, maagd Tritonia,
 de brandende held, vervuld van de waas van zijn daad,
 deze raad had gegund: "Telg uit het geslacht van de trotse
 Oeneus, die ik, zij het afwezig, het zojuist gegund heb, Thebe
 te verslaan, matig nu toch³⁹, en ga zuinig om met
 de goddelijke gunst; alleen voor dit werk moet geloof gewenst worden.
 Je heb genoeg gebruik gemaakt van Geluk, ga nu."

Met een verwijzing naar C.S. Lewis' *Allegory of Love* stelt Vessey het volgende: *Statius had completely allegorised Pallas, so that the name is used simply as a vehicle for expressing what is in fact Tydeus' own reflection as his sanity returns.*⁴⁰ Lewis vergelijkt deze interventie met een Homerisch model: als Achilles in boek I van de *Ilias* (188-214) Agamemnon wil doden, trekt de godin hem aan zijn haar om hem te stoppen. Van een dergelijke fysieke ingreep lijkt hier niet zozeer sprake te zijn; Tydeus' *furor* (de emotie die in *Thebais* over het algemeen wordt opgezweept door Tisiphone) maakt plaats voor gezond verstand (ingegeven door Minerva) die tot op dat moment blijkbaar *absentes* (687) was. De Calydoniër volgt haar raad op, en stuurt de enige overlevende van de slachtpartij, de ziener Maeon, terug naar Thebe met een dreigende boodschap (690-703): Eteocles moet zich gereedmaken voor de oorlog, waar deze slachting een voorbode van is (702-3: *fumantem hunc aspice late ense meo campum*, 'zie het slagveld dampen door mijn zwaard')

Boek II eindigt met het eerbetoon dat Tydeus maakt van de wapens van de gevallenen voor zijn beschermgodin (704-5), en de belofte die hij haar doet: bij zijn thuiskomst, na de val van Thebe, zal hij voor haar een tempel oprichten, en die vullen met krijgsbuit (715-742). *Gaudens* om zijn *ingentia acta* (706) vervolgt hij de terugweg naar Argos.

2.2. Het bezoek in Homerus' *Ilias*

Tydeus' gezantschap naar Thebe wordt maar liefst drie keer (kort) behandeld in de *Ilias*, tweemaal wordt het verhaald aan Tydeus' zoon, Diomedes, die aan Griekse zijde deelneemt aan de Trojaanse oorlog, eenmaal refereert hij er zelf aan. In boek IV (370-400) lezen we hoe Agamemnon bij inspectie van de troepen aankomt bij Diomedes en Sthenelos, de zoon van Capaneus, een ander lid van de Zeven. Dit geeft de dichter de gelegenheid te vertellen over de oorlog tegen Thebe en Diomedes met zijn vader te vergelijken, bij monde van Agamemnon:

“τί πτώσσεις, τί δ’ όπιπεύεις πολέμοιο γεφύρας;

³⁹Athena gebruikt dezelfde bewoording, *pone modum*, die Tydeus gebruikte tegen Eteocles (406). Wellicht ironisch, gezien Statius Tydeus aan het begin van *Thebais* al *immodicus* (l.41) noemt.

⁴⁰Vessey, D. (1973) blz. 147

οὐ μὲν Τυδεΐ γ' ὥδε φίλον πτωσκαζέμεν ἦεν,
ἀλλὰ πολὺ πρὸ φίλων ἐτάρων δηϊοῖσι μάχεσθαι" (371-3)

*"Wat krimp je ineen, wat loer je naar openingen in het strijdgewoel?
Tydeus hield er helemaal niet van om zich zo gedeisd te houden,
maar juist van ver voor zijn vrienden uit tegen de vijand te strijden"*

Agamemnon heeft Tydeus nooit ontmoet (374), maar getuigen beschreven hem als *περὶ δ' ἄλλων*, een uitbinker⁴¹ die bekend stond om zijn lef, hetgeen we bij Statius onder andere terugvinden in de woorden *cunctis audentior actis*.⁴² Agamemnon vertelt dat de Calydoniër ooit samen met Polynices Mykene aandeed als gast, om bondgenoten te werven voor de strijd tegen Thebe (376-9). Aanvankelijk stemmen de Mykeners in, maar Zeus hield hen tegen met enkele onheilspellende voortekenen (381). Dan volgt een opmerkelijk verschil met het verhaal van Statius: volgens Agamemnon trokken de Grieken al op tegen Thebe, en waren ze de stad al genaderd (388: **Ἀσωπὸν δ' ἵκοντο**) **voor ze een bode zonden om Eteocles afstand te laten doen van de troon, waar Tydeus in de Thebais na overleg met Polynices en Adrastus naar Thebe vertrekt om te zien of Polynices zich aan zijn woord zal houden. Het blijft niet bij dat ene verschil:**

ἔνθ' αὖτ' ἀγγελίην ἐπὶ Τυδεῖ στείλαν Ἀχαιοί.
Αὐτὰρ ὁ βῆ, πολέας δὲ κιχήσατο Καδμείωνας 385
δαινυμένους κατὰ δῶμα βίης Ἑτεοκλείης.
ἔνθ' οὐδὲ ξεινός περ ἐὼν ἱππηλάτα Τυδεὺς
τάρβει, μοῦνος ἐὼν πολέσιν μετὰ Καδμείοισιν,
ἀλλ' ὃ γ' ἀεθλεύειν προκαλίζετο, πάντα δ' ἐνίκᾳ
ῥηϊδίως· τοίη οἱ ἐπίρροθος ἦεν Ἀθήνη." 390

*"Toen stuurden de Grieken Tydeus erheen als gezant.
Deze ging op weg en trof vele Kadmeeërs aan,
die aan het banket zaten in het huis van machtige Eteocles.
Zelfs daar had wagenstrijder Tydeus geen
angst, als enige vreemdeling tussen de vele Kadmeeërs,
maar hij daagde ze uit tot wedkampen, en met gemak won hij bij alle onderdelen;
zo'n grote medestander was Athena voor hem."*

In de *Thebais* vaart Tydeus, na eerder al vrij bot de troonsafstand te hebben geëist, in woede uit tegen

⁴¹Hom. Il. IV.375 *περὶ δ' ἄλλων φασὶ γενέσθαι*, 'ze zeggen dat hij boven allen stond'

⁴²Stat. Theb. II.175

Eteocles als deze weigert af te treden. Bij Homerus zien we niets terug van een dergelijke conversatie; Tydeus roept de woede van de Thebanen over zich af door ze te vernederen bij sportwedstrijden. Deze versie is enigszins absurd; het Argivische leger staat klaar om aan te vallen en wacht de terugkeer van Tydeus af, die om onbekende redenen de in het hof aanwezige Thebanen uitdaagt tot wedkampen. Het is moeilijk te zeggen wat daar nu precies het doel van is, afgezien van het tarten van de Thebanen, maar het roept het beeld op van een opschepper met een sterke geldingsdrang.⁴³ Statius noemt die karaktereigenschap ook in boek VI van de *Thebais*, als de Argiven te Nemea spelen houden ter nagedachtenis van Archemorus.⁴⁴ Tydeus voelt steeds de aandrang zich op fysiek vlak te bewijzen:

*iamdudum uariae laudes et conscia uirtus
Tydea magnanimum stimulis urgentibus angunt.*

*Lange tijd prikkelden de verscheidene lofuitingen met aandringende prikkels
de nobele Tydeus, zich bewust van zijn deugd. (826-7)*

Het resultaat van Tydeus' gezantschap is hier hetzelfde als in *Thebais*: een meute van 50 man wordt achter hem aangestuurd om hem te doden, Tydeus doodt ze allemaal op Maeon na. Een klein verschil is dat de goden hem er niet van weerhouden om terug te gaan naar Thebe, maar wel om deze laatste belager te sparen:

*“Μαίον’ ἄρα προέηκε θεῶν τεράεσσι πιθήσας.
Τοῖος ἔην Τυδεὺς Αἰτώλιος· ἀλλὰ τὸν υἱὸν
γείνατο εἶο χέρεια μάχη, ἀγορῇ δέ τ’ ἀμείνω.”* 400

*“Gehoorzamend aan de tekenen van de goden liet hij Maeon gaan.
Zodanig was de Aetoliër Tydeus; maar de zoon die hij kreeg is
zijn mindere in de strijd, hoewel hij zijn meerdere in 't beraad is.”*

De laatste opmerking van Agamemnon vinden we ook terug in *Thebais*, in de woorden *rudis fandi* (II.391). Diomedes gaat niet in op deze sneer, in tegenstelling tot zijn vriend Sthenelos, die de vorst terechtwijst: de zoons hebben hun vaders reeds overtroffen door Thebe in een latere oorlog alsnog in te nemen (403-410). Diomedes maant hem dan zijn mond te houden en niet zo uit te vallen tegen zijn superieur (412-418), wat

⁴³Het geraadpleegde commentaar (Willcock, 1970) gaat compleet aan de passage voorbij.

⁴⁴Stat. Theb. V-VI: In Nemea getroffen door droogte, wordt het leger door de vroedvrouw Hypsipyle naar de rivier Langia geleid. Als ze vertelt wie ze is en waar ze vandaan komt verliest ze het Archemorus, de zoon van Lycurgus uit het oog. Het kind wordt door een heilige slang gedood. De Argiven, diep geroerd, organiseren ter ere van hem de Nemeïsche Spelen.

een opvallend contrast aangeeft tussen hem en zijn vader: *Diomedes has the qualities of the ideal junior commander – he is respectful to authority, clear-headed, immensely capable and controlled*⁴⁵. Eerder zagen we al hoe Tydeus Eteocles minachtend toespreekt bij zijn audiëntie en door zijn *ira* op hol slaat bij de hinderlaag van de 50 Thebanen.⁴⁶

Agamemnon is niet de enige in de *Ilias* die over de missie rept; Diomedes wordt in boek V benaderd door een ooggetuige, de beschermgodin van zijn vader en hemzelf, Pallas Athena. De Grieken worden door Hektor, die gesteund wordt door Ares, afgeslacht en moeten zich terugtrekken. Pallas Athena vindt de vermoeide Diomedes bij zijn wagen, zijn wonden schoonmakend. Ze bekritiseert hem om zijn ietwat laffe houding, gezien hij even daarvoor (601-606) de Grieken opriep zich terug te trekken, toen hij merkte dat Ares meevocht met de Trojanen.

“ἢ ὀλίγον οἷ παῖδα εἰκότα γείνατο Τυδεύς. 800
Τυδεύς τοι μικρὸς μὲν ἔην δέμας, ἀλλὰ μαχητής·
καί ῥ’ ὅτε πέρ μιν ἐγὼ πολεμίζειν οὐκ εἴασκον
οὐδ’ ἐκπαιφάσσειν, ὅτε τ’ ἤλυθε νόσφιν Ἀχαιῶν
ἄγγελος ἐς Θήβας πολέας μετὰ Καδμείωνας·
δαίνυσθαί μιν ἄνωγον ἐνὶ μεγάροισιν ἔκηλον· 805
αὐτὰρ ὃ θυμὸν ἔχων ὃν καρτερὸν ὡς τὸ πάρος περ
κούρους Καδμείων προκαλίζετο, πάντα δ’ ἐνίκα
ῥηϊδίως· τοίη οἱ ἐγὼν ἐπιτάρροθος ἦα.”

“Tydeus kreeg een zoon die niet erg op hem lijkt.
Tydeus was dan wel klein van stuk,⁴⁷ maar een krijger was hij;
zelfs wanneer ik hem niet toestond te strijden
en zich in het geweld te storten, toen hij zonder andere Grieken
als bode naar de stad Thebe ging, tussen de Kadmeeërs;
ik gebood hem rustig aan het banket te gaan in hun zalen;
maar hij daagde, met die trotse inborst van hem
alle jongelingen van de Kadmeeërs uit, en versloeg hen in alle onderdelen
met gemak; zo'n grote medestander was ik voor hem.”

Pallas maant Diomedes zijn angst te laten varen en zich een ware zoon van zijn vader te tonen, die zij blijkbaar niet altijd onder controle kon houden. Bij Statius zien we hoe Tydeus' *ira* het vaak won van zijn

⁴⁵ Willcock, M.M. (1970) *A Commentary on Homer's Iliad*, blz. 140

⁴⁶ Zie 2.1

⁴⁷ Ook in de *Ilias* wordt even stilgestaan bij Tydeus lengte; in tegenstelling tot de meeste helden is hij *μικρὸς*.

gezond verstand, bij Homerus lijkt Pallas niet altijd bij machte hem 'aan zijn haar te trekken'⁴⁸ want hij gehoorzaamde haar, de rede, niet altijd. Athena noemt de hinderlaag van de Thebanen dan ook niet, omdat ze, net zoals in de *Thebais*, daar waarschijnlijk geen hand in had (ze was *absentes*⁴⁹); die overwinning behoort dan toe aan Tydeus' *ira*, of wellicht aan de *furor* waar Oedipus de Furiën om gevraagd heeft. Diomedes lijkt zelf echter, als hij in boek X tot de godin bidt, in de veronderstelling te verkeren dat Pallas hem ook in zijn moment van wilde bloedlust bijstond:

“κέκλυθι νῦν καὶ ἐμεῖο Διὸς τέκος Ἀτρυτώνη·
 σπεῖτό μοι ὥς ὅτε πατρὶ ἄμ' ἔσπεο Τυδεΐ δίδω 285
 ἐς Θήβας, ὅτε τε πρὸ Ἀχαιῶν ἄγγελος ῥῆι.
 τοὺς δ' ἄρ' ἐπ' Ἀσωπῷ λίπε χαλκοχίτωνας Ἀχαιοῦς,
 αὐτὰρ ὁ μελίσχιον μῦθον φέρε Καδμείοισι
 κεῖσ'· ἀτὰρ ἄψ ἀπιὼν μάλα μέρμερα μῆσατο ἔργα
 σὺν σοὶ δῖα θεά, ὅτε οἱ πρόφρασσα παρέστης.” 290

“Hoor nu ook mij⁵⁰, onoverwonnen dochter van Zeus!
 Volg mij, zoals u toen mijn vader, nobele Tydeus volgde
 naar Thebe, toen hij daarheen ging als gezant van de Grieken.
 De met brons uitgeruste Grieken liet hij achter bij de Asopos⁵¹,
 hij bracht een verzoenend voorstel naar de Kadmeeërs
 aldaar. Maar op de terugweg verrichtte hij gruwelijke daden
 met uw hulp, toen u, godin, goedgunstig aan zijn zijde stond.”

In de vorige twee passages werd niets gemeld over Tydeus' boodschap, maar volgens Diomedes was deze *μελίσχιον*, 'verzoenend', wat niet overeenkomt met de eerdere versies. Agamemnon vertelt niets over de boodschap, Pallas Athena evenmin, al vermeldt zij dat Tydeus' trotse – en wellicht zelfs arrogante – karakter de overhand krijgt bij zijn audiëntie. Pallas Athena staat hem in haar versie wel bij in de wedkampen maar ze maakt niet duidelijk of ze aanwezig was bij de mislukte aanslag. Volgens Statius is dat in ieder geval niet het geval, wat de daad wellicht nog wat grimmiger maakt; in zijn versie heeft de Calydoniër blijkbaar geen goddelijke hulp nodig om 50 man te overwinnen.

Over het algemeen wordt er vrij positief over Tydeus gesproken in de Ilias, en wordt er zelfs in het geheel geen melding gemaakt van zijn laatste gruweldaad tijdens de slag om Thebe. Diomedes noemt alleen nog het volgende.

⁴⁸Zoals zij dat ook deed bij Achilles, Hom. Il. I.197

⁴⁹Stat. Theb. II.687

⁵⁰Een paar verzen eerder (277) riep Odysseus, haar andere protegé, haar reeds aan.

⁵¹Rivier in Boeotië

“πατὴρ δ’ ἐξ ἀγαθοῦ καὶ ἐγὼ γένος εὖχομαι εἶναι
Τυδέος, ὃν Θήβησι χυτὴ κατὰ γαῖα καλύπτει.”⁵²

*“Ik beroem mij er op de zoon te zijn van de nobele
Tydeus wie gegoten aarde bij Thebe bedekt.”*⁵³

2.3. Het bezoek in (Pseudo-)Apollodorus' *Bibliothek*

Apollodorus' versie van het verhaal komt grotendeels overeen met die van Homerus: Argos trekt reeds op naar Boeotië, en wanneer het leger het Cithaeron-gebergte, waar de Asopus ontspringt, nadert, stuurt men Tydeus alleen naar Thebe om Eteocles te verzoeken afstand te doen van de troon:

ὥς δὲ ἦλθον εἰς τὸν Κιθαιρῶνα, πέμπουσι Τυδέα προεροῦντα Ἐτεοκλεῖ τὴν βασιλείαν
παραχωρεῖν Πολυνείκει, καθὰ συνέθεντο. μὴ προσέχοντος δὲ Ἐτεοκλέους, διάπειραν
τῶν Θηβαίων Τυδεὺς ποιούμενος, καθ’ ἓνα προκαλούμενος πάντων περιεγένετο.
οἱ δὲ πεντήκοντα ἄνδρας ὀπλίσαντες ἀπιόντα ἐνήδρευσαν αὐτόν· πάντας δὲ αὐτοὺς χωρὶς
Μαίονος ἀπέκτεινε, κάπεια ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἦλθεν. (3.6.5)

Toen ze aankwamen bij de Cithaeron, zonden ze Tydeus om Eteocles van tevoren te vertellen dat hij het koningschap aan Polynices moest overdragen, zoals ze hadden afgesproken. Omdat Eteocles daar geen gehoor aan gaf, daagde Tydeus, om ze op de proef te stellen, de Thebanen een voor een uit tot een wedkamp, en hij overwon allen. Toen hij vertrok lagen vijftig gewapende mannen voor hem in een hinderlaag; hij doodde hen allemaal, behalve Maeon, en kwam daarna weer in het legerkamp.

Waar in de *Ilias* nog genoemd wordt dat Tydeus' drift de situatie laat escaleren, lijkt Apollodorus deze eigenschap niet noemenswaardig te vinden. Wèl noemt hij, in tegenstelling tot Homerus, de afwijzende reactie van Eteocles; de verantwoordelijkheid voor het ontbranden van het conflict ligt hier in ieder geval niet bij de Calydoniër. Pas als zijn boodschap genegeerd wordt daagt hij de Thebanen uit voor een wedkamp, een nogal atypische bezigheid van een gezant.⁵⁴

Frazer⁵⁵ kiest ervoor om καθ’ ἓνα προκαλούμενος te vertalen als *challenged to single combat*;

⁵² Hom. Il. XIV.113-114

⁵³ Pausanias refereert aan deze passage in zijn *Beschrijving van Griekenland* (9.18.1-2):

Θηβαίων δὲ οἱ τὰ ἀρχαῖα μνημονεύοντες Τυδέα φασὶν εἶναι τὸν ἐνταῦθα κείμενον, ταφῆναι δὲ αὐτὸν ὑπὸ Μαίονος, καὶ ἐς μαρτυρίαν τοῦ λόγου παρέσχον τῶν ἐν Ἰλιάδι ἔπος “Τυδέος, ὃν Θήβησι χυτὴ κατὰ γαῖα καλύπτει”. De Thebaanse geschiedkenners Zeggen dat Tydeus hier ligt, en begraven is door Maeon, en als getuige van hun verhaal gaven zij een citaat van de *Ilias*: “Van Tydeus, die gegoten aarde bij Thebe bedekt.”

⁵⁴ Net zoals bij Homerus biedt het geraadpleegde commentaar geen mogelijke verklaringen voor deze vreemde audiëntie.

⁵⁵ Frazer, G.J. (1921) Apollodorus, *The Library* blz. 361

mogelijk kiest hij voor deze betekenis vanwege Apollodorus' verslag van de Nemeïsche spelen.⁵⁶ Apollodorus laat deze scene vrij van welke goddelijke inmenging dan ook.

2.4. Kort overzicht van de behandelde passages

In deze scene verschillen de auteurs op twee punten; de Griekse bronnen laten Tydeus pas afreizen naar Thebe op het moment dat het leger van de Zeven al in Boeotië is, terwijl Statius het bezoek zich daarvoor al laat afspelen. De versie van Statius is op dit punt wellicht iets realistischer; het is logisch om eerst een bode te sturen en zijn terugkomst af te wachten, en aan de hand daarvan het leger te mobiliseren. In de Griekse versies neemt Argos het zekere voor het onzekere en rukt vast op naar Thebe, wat het tweede verschil des te opvallender maakt.

Bij Statius mislukt de missie doordat Tydeus ruzie krijgt met Eteocles over zijn boodschap. Zonder de hulp van Minerva overleeft Tydeus daarna de hinderlaag. Bij Homerus en Apollodorus daagt hij, terwijl het leger op hem wacht, de Thebanen uit tot wedkampen, waarin hij ze vernedert. Dit getuigt weliswaar van lef en geldingsdrang, maar het is een vreemde audiëntie, die niet volgens de zin van Pallas Athena verloopt bij Homerus.

Bij Apollodorus daagt Tydeus de Thebanen pas uit wanneer Eteocles geen gehoor geeft aan zijn boodschap, wat al iets logischer is. In deze versie komt Pallas Athena niet aan bod.

⁵⁶ Apollod. Bibl. 3.6.4: Tydeus wint het onderdeel *πυγμή*

3. De kiem van de oorlog

Plot

Tydeus is razend om de laffe hinderlaag van de Thebanen en reist terug naar Thebe, gebrand op oorlog. Zonder zijn komst verder aan te kondigen stormt hij Adrastus' paleis in en roept de aanwezigen te wapen, nu hij persoonlijk kennismemaakt heeft met Eteocles' verraderlijke karakter.

In dit hoofdstuk wordt Tydeus' betoog bij Statius behandeld en de (weinige) relevante passages in het Grieks, en tenslotte een tweede korte scene uit de *Thebais*, die geen echt Griekse equivalent heeft, of daar tenminste significant van verschilt: we zagen eerder al (1.4) dat Euripides in de *Fenicische Vrouwen* Jocaste laat proberen Eteocles en Polynices van de oorlog af te doen zien. In de *Fenicische Vrouwen* mislukt haar missie omdat geen van beiden van zijn standpunt wijkt. In boek VII van de *Thebais* probeert zij Polynices te overtuigen alleen naar Thebe te komen om te onderhandelen met zijn broer. Aanvankelijk is zij succesvol, totdat Tydeus haar abrupt afwijst.

3.1. Tydeus' verantwoordelijkheid in Statius' *Thebais* (Boek III-IV)

Terwijl de Thebanen hun doden bewenen en Tydeus in boek III terugkeert naar Argos roert de Olympus zich; Jupiter gebiedt Mars om zowel Argos als Thebe op te hitsen tot oorlog, waarvoor hijzelf reeds 'De zaden heeft gezaaid'⁵⁷. Weliswaar heeft hij eerder duidelijk zijn wens dat Thebe en Argos ten onder gaan uitgesproken⁵⁸, maar zijn persoonlijke inmenging hier komt nogal uit de lucht gevallen. Met *semina* bedoelt Jupiter de aanslag op Tydeus:

*remeat portans inmania Tydeus
ausa, ducis scelus et, turpis primordia belli,
insidias fraudesque, suis quas ultus in armis. (236-8)*

*Tydeus keert terug, monsterlijke daden
verkondigend, de misdaad van de vorst en het schandelijke begin van een oorlog,
de hinderlaag en het bedrog, reeds met zijn wapens gewroken.*

⁵⁷Stat. Theb. III.235-6: *iam semina pugnae ipse dedi*

⁵⁸Stat. Theb. I.214-247

multumque et ubique retexens
legatum sese Graia de gente petendis
isse super regnis profugi Polynicis, at inde 340
uim, noctem, scelus, arma, dolos, ea foedera passum
regis Echionii, fratri sua iura negari.
prona fides populis; deus omnia credere suadet
Armipotens, geminatque acceptos Fama pauores.

Vaak en overal vertelt hij hoe
hij als bode van het Griekse volk gegaan was om het rijk
van de verbannen Polynices op te eisen, maar daar
geweld, nachtelijk onraad, misdaad, wapens, dat erewoord van de Echionische vorst
had verduurd, aan zijn broer had hij zijn recht ontzegd.
Het vindt geloof bij de volken; de gewapende god overtuigt allen te geloven,
en Fama verdubbelt de aangejaagde vrees.

Hoewel er al gepaste represailles zijn gevolgd op de list van Eteocles, is een oorlog onafwendbaar. Argos begint warm te lopen voor de oorlog door Tydeus, bijgestaan door Mars en Fama. De hulp van eerstgenoemde is mogelijk metaforisch, vergelijkbaar met die van Minerva aan het einde van boek II: *It is clear that the War-god is here a personification of Tydeus' own infectious belligerence.*⁵⁹ Zijn *ira* neemt niet af en slaat zelfs over op anderen.

Ondanks zijn vermoeidheid is hij nog altijd *terribilis visu* (326): zijn haar staat overeind, zweet gutst in zijn *alta vulnera*, zijn ogen zijn rood van slaapgebrek en zijn keel brandt van de dorst⁶⁰, maar hij is zich bewust van de *altum honorem factorum*, hij is trots op zijn krijgsdaden.⁶¹ De steden tussen Thebe en Argos doet hij *odiis inflammare* (338) als hij vertelt van Eteocles' schandelijke daden; De opeenvolging van korte, staccato zinnen passen goed bij het beeld van de woedende maar vermoeide verteller.

Zoals hij schreeuwend wegbeende uit het Thebaanse paleis,⁶² zo komt hij schreeuwend binnen in Argos en roept bezielend op tot onmiddellijke wraak (348: *arma, arma uiri*), verkondigt dat Thebe familiebanden en goddelijk recht minacht (350: *nusquam pietas, non gentibus aequum fas auit cura Iovis*)

⁵⁹ Vessey, D. (1973) blz. 148

⁶⁰ Stat. Theb. III.326-33

⁶¹ Stat. Theb. VI.906-8: Tydeus refereert nog snoevend aan zijn heldhaftigheid als hij Agylleus bij de Nemeïsche spelen verslaat bij het worstelen: "*quid si non sanguinis huius partem haud exiguam (scitis) Dircaeus haberet campus, ubi hae nuper Thebarum foedera plagae?*", "Wat als het Dircaïsche veld niet onlangs een niet gering deel van dit bloed had gehad, waar onlangs onlangs deze wonden, het verdrag van de Thebanen?" Brouwer (2012) merkt daarbij het volgende op: *Tydeus' snoevende uitlating zal wel zo geïnterpreteerd moeten worden: stel jullie voor met hoeveel meer gemak ik de zege behaald zou hebben als ik niet verzwaakt was geweest door de verwondingen die ik bij mijn missie naar Eteocles heb opgelopen. Zijn 'onlangs' is echter weinig accuraat, want inmiddels weten we dat er sindsdien ruim twee jaren zijn verstreken* (blz.338)

⁶² Stat. Theb. II.467-8

en dat hij nog beter als bode naar de barbaren in het oosten had kunnen gaan (352-3), maar hij neemt Polynices niets kwalijk:

*nec iussa incuso pigetue
officii: iuuat isse, iuuat, Thebasque nocentes
explorasse manu*

*ik klaag niet over mijn bevelen, heb geen spijt
van de missie: ik ben blij dat ik gegaan ben, blij dat ik met de hand
schadelijk Thebe op de proef gesteld heb.*

Tydeus spreekt nogmaals zijn verontwaardiging uit over de omvang van de groep die hem 'belegerde alsof hij een toren of stad was' (366: *ceu turrem aut urbem*). Niet voor het eerst doet lafheid zijn *ira* ontvlammen: een groep *instructi viri* 'geïnstreerde mannen', voorzien van *armis*, probeerden een *nudum*⁶³ *ignarumque locorum*, 'een ongewapende man, die de plek niet kende', vergeefs te overmeesteren (355-360). Nu liggen ze dood voor de *urbem vacuam* (360), wat uiteraard een overdrijving is aangezien Tydeus niet de voltallige Thebaanse strijdmacht achter zich aan had. *The statements are exaggerated and agitated; the ambush has become 'bellum'; Tydeus is a besieged city; he was 'nudus'; Thebes is now 'empty'. [...] Statius uses every instrument available to emphasise Tydeus' angry turbulence as he relates the treachery of Eteocles.*⁶⁴ Tydeus concludeert aan het eind van zijn betoog dat nu de tijd is om aan te vallen, nu de Thebanen nog geschokt en kwetsbaar zijn; hij zou in ieder geval zelf, ondanks zijn verwondingen en vermoeidheid meteen naar Thebe marcheren (365: *protinus ire peto* 'Ik wil meteen gaan').

Geschrokken staan de aanwezigen dan op, maar voor iemand iets kan zeggen neemt Polynices het woord; hij gaat op Tydeus' aansporing in, maar benadrukt (met het doel om sympathie te kweken⁶⁵) dat hij Argos niet in deze oorlog wil betrekken (367-381), hetgeen in combinatie met Tydeus' relaas de toehoorders overtuigt direct te vertrekken (381-6). Adrastus maant ze echter tot kalmte en verzoekt hun de orakels en zijn overdenking af te wachten: *nobis dolor haud rationis egebit*: 'Van ons zal verdriet geen beraad tekortkomen'. Tydeus laat zijn wonden verzorgen en vertelt de aanwezigen over zijn heldendaden (401-5) en 's nachts houdt *somnus* hem met een *magna imagine virtutis* (418-9) 'een groot beeld van heldendom'.

Adrastus is er na een nacht slapen nog niet over uit en besluit om, met behulp van ziener Amphiaräus de goden te raadplegen (449-575) terwijl Mars de oorlogslust van het Argivische volk verder aanwakkert (575-597). De uitzonderlijk slechte voortekenen worden ook terzijde geschoven door de

⁶³Tydeus was weliswaar niet ongewapend (II.579 en 580-6: hij had twee lansen en een zwaard bij zich, en raapte het schild van de verpletterde Theron op) maar bedoelt waarschijnlijk dat hij niet voldoende uitgerust was om het op te nemen tegen 50 man.

⁶⁴Vessey, D. (1973) blz. 149-150

⁶⁵Vessey, D. (1973) blz. 150

superum contemptor Capaneus, die de massa ophitst (607-677) en als dochter Argia Adrastus ook nog smeekt om Polynices zijn zin te geven (678-710), moet hij wel toegeven, en mobiliseert aan het begin van boek IV de strijdkrachten.

Statius gaat de uitrukkende vorsten een voor een bij langs, te beginnen bij Adrastus, de *rex tristis* (38) die weinig vertrouwen in de onderneming heeft. De tweede is Polynices, om wie het allemaal draait. Hij ziet zijn troon, moeder en zusters (in die volgorde) al voor zich maar als hij omkijkt slaat de twijfel hem om het hart als hij Argia op een stadstoren ziet staan (89-91):

*haec mentem oculosque reducit
coniugis et dulces auertit pectore Thebas.* (91-2)

*Ze leidt de geest en ogen van haar man terug
en haalt zoet Thebe uit zijn hart.*

Na hem komt *fulmineus* Tydeus, weer hersteld van zijn wonden. Statius vergelijkt hem met een *lubricus anguis* (r.95-96) die met ververst gif tussen het gras licht te wachten. Hij is de meest gemotiveerde van de zeven, mogelijk omdat hij terug kan keren naar zijn vaderland als Thebe ingenomen is, maar misschien ook wel vanwege zijn persoonlijke betrokkenheid bij de zaak; niet alleen is hij beledigd door Eteocles, deze heeft hem ook nog eens willen vermoorden. Dat hij ernaar uitkijkt, is voor iedereen in ieder geval duidelijk:

*undique magnanimum pubes delecta coronant
Oeniden, hilarem bello notisque decorum
uulneribus; non ille minis Polynicis et ira
inferior, dubiumque adeo cui bella gerantur.* 115

*Jongemannen, overal vandaan uitgekozen omringen de fiere
zoon van Oeneus, opgewekt over de oorlog en eervol door bekende
wonden; hij evenaart Polynices in dreiging en
woede, zozeer dat het twijfelachtig is voor wie ze nu precies oorlog voeren.*

3.2. Tydeus' verantwoordelijkheid in Aeschylus' *Zeven tegen Thebe*

Aeschylus' versie van de oorlog omvat maar een klein deel van de plot, en bestaat grotendeels uit dialoog tussen Eteocles en een bode, die gespioneerd heeft bij het kamp van de Argiven, afgewisseld met reacties van de Thebaanse burgers. Men zou verwachten dat Eteocles (bij wie hij als gezant kwam) of de Thebanen (die hij 50 man heeft ontnomen) Tydeus' aandeel in het veroorzaken van het conflict zouden noemen; in plaats daarvan vernemen we die informatie van de Argivische zijde.

De zesde aanvoerder die de spion noemt, is de ziener Amphiaräus, wiens wijsheid reden is tot groot ontzag voor Eteocles (niet geheel toevallig valt in de regels 576-586 te lezen dat Amphiaräus deze oorlog vanaf het begin heeft afgekeurd). Waar Tydeus eerder in het stuk (382) de ziener beschimpde om zijn terughoudendheid,⁶⁶ vervloekt Amphiaräus op zijn beurt de onmatigheid van de Calydoniër en slingert de ene na de andere verwensing (371: *κακοῖσι βάζει πολλά Τυδέως βίαν*) naar zijn hoofd:

*τὸν ἀνδροφόντην, τὸν πόλεως ταρακτορα,⁶⁷
μέγιστον Ἄργει τῶν κακῶν διδάσκαλον,
Ἐρινύος κλητῆρα, πρόσπολον φόνου,
κακῶν δ' Ἀδράστῳ τῶνδε βουλευτήριον·* 575

*“Mensenslachter, onruststoker van de stad,
grootste leermeester van het kwaad voor Argos,
aanroeper van Erinys, dienaar van de moord,
Adrastus' raadgever in deze ellende.”*

In vers 572 doelt Amphiaräus op Tydeus' verleden;⁶⁸ hij heeft een of meerdere van zijn familieleden gedood die samenzwoeren tegen zijn vader en heeft zo zijn stad schade berokkend. De volgende regel heeft betrekking op de oorlog en is de belangrijkste reden voor Amphiaräus' afkeer van Tydeus: Argos heeft zich op zijn voorspraak in deze oorlog gestort, tegen de wil van Amphiaräus. Weliswaar verwijt hij Polynices vanaf regel 576 dat hij deze ellende voor de twee volken gewenst heeft, het is Tydeus die Argos heeft overgehaald daadwerkelijk over te gaan tot de strijd, als *κακῶν δ' Ἀδράστῳ τῶνδε βουλευτήριον*.

Voorts noemt Amphiaräus hem een *πρόσπολον*, wat oorspronkelijk 'priester' of 'tempeldienaar' betekent, wat het beeld oproept van iemand die het doden als een groot goed ziet: *Unlike Polynices however, there is no question of his having been banished unjustly, and though Amphiaräus will turn next to blaming Polynices, it is Tydeus who is presented as bloodthirsty*⁶⁹. Ook krijgt hij de benaming 'aanroeper van Erinys' mee; Erinys was de dochter van Thanatos en lijkt hier qua rol op de Tisiphone van Statius.⁷⁰

Storey noemt Tydeus in de voorstelling van Aeschylus *the most fearsome attacker among the Argives*,⁷¹ wat volgens Terrance ten dele aan zijn motivatie te wijten valt: *He has more motive for inciting the attack than the other champions. Like Polynices, he has married one of Adrastus' daughters and expects*

⁶⁶ Deze passage zal in hoofdstuk 4 uitgebreider aan bod komen.

⁶⁷ *πόλεως*: Waarschijnlijk wordt hier Calydon bedoeld.

⁶⁸ Omdat deze passage zeer kort en zo verweven is met de context, heb ik ervoor gekozen haar hier pas te behandelen en niet, hoewel zij ook betrekking heeft op Tydeus' ballingschap, in hoofdstuk 1.

⁶⁹ Terrance, I. (2007) *Aeschylus: Seven Against Thebes*, blz. 36

⁷⁰ Hutchinson, G.O. (1985) *Aeschylus, Septem Contra Thebas*, blz. 133-4: in bringing about the expedition, Tydeus acted as the herald, the *κῆρυξ*, of the Erinys. [...] The Erinys is normally associated in A. with the family: Amphiaräus will have in mind the curse of Oedipus, which Tydeus is helping to fulfil.

⁷¹ Storey, I.C. (2008) *Euripides: Suppliant Women*, blz. 66

to lead an expedition back to his own homeland to regain the throne after the sack of Thebes.⁷² Na het innemen van Thebe kan Tydeus weer terugkeren naar zijn vaderland, gesteund door Adrastus en Polynices, die dan bij hem in het krijt staat; Tydeus had er duidelijk baat bij om Adrastus over te halen, zo vindt ook Dindorf, blijkens zijn verklaring van *Ἐρινύος κλητῆρα*: *Furiam provocasse dicitur Tydeus, quoniam bello isto conflato occasione patris diras perficiendi ipse arcessiverat*, 'Men zegt dat Tydeus de Furie had aangeroepen, omdat hij door die oorlog te doen ontketenen een gelegenheid had bemachtigd om een einde te maken aan de problemen van zijn vader'.⁷³ Deze Tydeus is van zins om na de oorlog orde op zaken te gaan stellen in Calydon.

3.3. Tydeus' verantwoordelijkheid in (Pseudo-)Apollodorus' *Bibliothek*

Tydeus' rol in het veroorzaken van de oorlog komt bij Apollodorus pas laat aan bod; Capaneus is getroffen door de bliksem van Zeus en is als eerste van de Zeven gevallen (3.6.1); Polynices en Eteocles hebben elkaar reeds gedood en de strijd is daarna weer losgebarsten (3.6.7).⁷⁴ Tydeus ligt stervend op het slagveld en Pallas Athena is reeds op weg om Zeus te vragen of ze hem onsterfelijk mag maken, en dan grijpt Amphiaraüs in:

*Ἀμφιάραος δὲ αἰσθόμενος τοῦτο, μισῶν Τυδέα ὅτι παρὰ τὴν ἐκείνου γνώμην εἰς Θήβας
ἔπεισε τοὺς Ἀργεῖους στρατεύεσθαι, τὴν Μελανίππου κεφαλὴν ἀποτεμῶν ἔδωκεν αὐτῷ* (3.6.8)

Maar toen Amphiaraüs dit bemerkte, gaf hij, want hij haatte Tydeus omdat hij de Argiven had

overtuig

Het is vreemd dat we deze informatie hier pas lezen. Amphiaraüs haatte Tydeus, omdat de Zeven blijkbaar op voorspraak van Tydeus waren opgetrokken tegen Thebe. Dat vinden we inderdaad terug bij Aeschylus en Statius, maar niet bij de voorbereiding op de oorlog zoals Apollodorus die eerder uiteenzette; deze vermeldt slechts dat Amphiaraüs zich verzet tegen de plannen, en dat Polynices en Amphiaraüs' vrouw Eriphyle hem op listige wijze dwingen zich achter de plannen te scharen;⁷⁵ Aangezien Tydeus op dat moment nog niet als gezant in Thebe is geweest, is het onlogisch om te denken dat hij toen al, in Argos, aandrang om tegen de stad op te trekken. Wellicht doelt Apollodorus op Tydeus' mislukte audiëntie bij Eteocles (3.6.5) maar daar wordt met geen woord gerept over de boodschap die Tydeus terugbracht naar het kamp van de Argiven. Het is uiteraard ook mogelijk dat Apollodorus twee versies van het verhaal heeft gehoord en ze door elkaar

⁷²Terrance, I. (2007), blz. 36

⁷³Dindorf, W. (1841) *Tragoediae superstites et deperditarum fragmenta, Volume 2*, blz. 189

⁷⁴ 3.6.7-8: De volgorde van gebeurtenissen verschilt erg met die van Statius; nog voor de slag begint offert Menoeceus zich al op om Thebe te redden, waarna Capaneus tijdens de aanval gedood wordt door Zeus. Hierop volgt het duel tussen de twee broers, en wanneer ook zij zijn omgekomen, barst de strijd nog eens los, en nu sterven ook Parthenopaeus, Hippomedon, Eteocles (niet Eteocles) en Tydeus. Zeus splitst met zijn bliksem de aarde om Amphiaraüs te redden, waarna hij hem onsterfelijk maakt. Alleen Adrastus ontkomt.

⁷⁵ Apollod. Bibl. 3.6.2

*arma iterum furiaeque placent; fera tempus Erinys
arripit et primae molitur semina pugnae.*

*“Maar stel nu dat hij zich verslagen⁷⁹ terugtrekt van de onderhandelde troon, dan
zul je die zeker toch moeten teruggeven?” Nu werd de omgeslagen menigte
weer meegesleept door zijn raadgevingen [...]*

*de wapenen en razernij behagen wederom; de woeste Erinys grijpt haar kans
en zaait de zaden van het eerste gevecht. (562-3)*

De Wraakgodin lijkt van Tydeus de ruimte te krijgen om haar werk te doen, zoals Tydeus al eerder de aanzet gaf voor het werk van Mars om Argos' oorlogslust op te wekken. Hier is zij degene die de strijd doet losbarsten, en Tydeus is weer de eerste die in actie komt. Tisiphone is *fera*, een woord dat eerder al met Tydeus geassocieerd werd⁸⁰.

Bij de rivier Dirce hielden twee tamme Bacchische tijgers zich op, die Tisiphone weer wild maakt. De tijgers vallen enkele Argiven aan alvorens gedood te worden door Aconteus, die weer gedood wordt door de Bacchische priester Phegeus (564-607). Het incident veroorzaakt tumult in het Griekse kamp en Jocaste vlucht, troepen die zojuist nog *mitis* (611), 'week', 'vriendelijk', waren, zijn nu weer *hostes* (609) 'vreemdelingen', 'vijanden':

*et praeceps tempore Tydeus
utitur: 'ite age, nunc pacem sperate fidemque!
num saltem differre nefas potuitue morari,
dum genetrix dimissa redit?'*

*en meteen maakt Tydeus van het moment
gebruik: 'Ja ga maar, hoop nu nog op vrede en trouw!
Had hij tenminste niet kunnen wachten en de wandaad kunnen uitstellen,
tot zijn weggestuurde moeder was teruggekeerd?'*

De strijd begint dan echt, en Tydeus is de eerste die toeslaat: de ruiter Pterelas nagelt hij met zijn lans aan zijn paard (634-5). De rest van boek VII is een opeenhoping van gedetailleerde slachting, een handelsmerk

⁷⁹D.w.z. bij de onderhandelingen

⁸⁰Bij zijn gevecht tegen de 50 Thebanen (II.545)

van Statius. Aan beide zijden vallen vele slachtoffers, maar de schijnwerper wordt gericht op Amphiaräus. De vrome priester van Apollo krijgt zijn *aristeia* (690-770), die tot zijn eervolle ondergang leidt: Apollo neemt de gedaante aan van Haliacmon, en vervangt Amphiaräus gedode wagenmenner (738), en gunt hem een roemrijk einde alvorens hij de grond doet splijten en de ziener met wagen en al de onderwereld binnenrijdt (794-823); zijn aankomst aldaar zal nog verregaande gevolgen hebben voor Tydeus, daarover meer in 4.1.

3.5. Kort overzicht van de behandelde passages

In *Thebais* zien we duidelijk dat de goden deze oorlog willen, en Tydeus is daarbij een belangrijk instrument. Hij spoort de Argiven aan Eteocles' misdaden te wreken en maakt zijn toehoorders enthousiast voor de strijd. Deze rol vinden we ook bij Aeschylus, waar Amphiaräus hem vervloekt om zijn raad. Fama en Ares staan Tydeus bij in de *Thebais*, bij Aeschylus speelt hij Erinys in de kaart, en bewerkstelligt zo de vloek van Oedipus. Apollodorus noemt Tydeus' inmenging pas bij diens dood, en het lijkt niet helemaal bij de rest van het verhaal te passen. Statius laat ook, op het moment dat Polynices de oorlog dreigt af te blazen, Tydeus met behulp van Tisiphone de strijd alsnog ontketen.

4. De Zeven tegen Thebe

Plot

Argos trekt op onder leiding van de zeven aanvoerders, Adrastus, Polynices, Tydeus, Hippomedon,

Capaneus, Parthenopaeus en Amphiaraüs (en Eteocles in de Griekse versies⁸¹). De strijd gaat vrij snel bergafwaarts voor de Argiven, die het na de eerste dag al moeten stellen zonder Amphiaraüs en de tweede dag Tydeus, Hippomedon en Parthenopaeus verliezen.

Tydeus' dood werpt een smet op een toch al goddeloze oorlog (het draait immers om een broedertwist): na vele vijanden te hebben gedood bezwijkt hij, getroffen door een lans van de Thebaan Melanippus. Stervende sommeert hij dat men het afgehakte hoofd van Melanippus brengt, waarna hij de schedel kraakt, en zich tegoed doet aan de inhoud, waardoor hij zijn apotheose verspeelt.

4.1. Tydeus' *aristeia* en dood in Statius' *Thebais* (Boek VIII-IX)

De tweede helft van *Thebais* is de meest gewelddadige, en daarmee ook de meest Homerische. Maar liefst vijf van de twaalf boeken gaan op aan de oorlog, een lange successie van helden en hun grootse daden. Iets minder dan de helft van boek VIII (458-765) draait om de verrichtingen van Tydeus, zijn tweede *aristeia* en uiteindelijke ondergang. Aan het begin van de episode deelt de Calydoniër de schijnwerper met Haemon:

*Danaos Cadmeius Haemon
sternit agitque, furens sequitur Tyria agmina Tydeus;
Pallas huic praesens, illum Tirynthius implet.*

*Cadmische Haemon jaagt de Grieken
uiteen en duwt ze terug, razende Tydeus achtervolgt de Thebaanse horde;
Minerva staat de ene bij, Hercules de ander. (457-9)*

Het woord *furens/furor* wordt niet voor het eerst aan Tydeus gelinkt, en komt ook voor in eerdere en latere *aristeiae*: het werd al gebruikt voor Amphiaraüs, later worden Hippomedon en Capaneus meegesleurd in eenzelfde razernij,⁸² maar bij Tydeus vult de *furor* zijn toch al vrij gevaarlijke *ira* aan. Verderop (579) voegt Statius nog *infrendentem*, 'tandenknarsend', toe aan de beschrijving.

Statius vergelijkt de helden met twee winterse berggrivieren die wedijveren in verwoesting (460-5) en Tydeus nog met een bloeddorstige tijger (474: *tigris gavisu cruore*), en weer noemt hij hem *ferus* (469). Als hij Idas doodt, vat deze vlam door de fakkel die hij bij zich droeg, hetgeen zijn overwinnaar verleidt tot een ietwat arrogante opmerking:

⁸¹Statius kiest ervoor om Adrastus, die vanwege zijn leeftijd niet deelneemt aan de strijd, ook mee te tellen en laat Eteocles weg.

⁸²Vessey, D. (1973) blz. 261: *Amphiaraus in his final moments kills as ruthlessly as Tydeus, Hippomedon and Capaneus. At the end of book 7 Amphiaraus is portrayed as a fearsome warrior before whom the enemy flees in panic.* De *furor* is bij Statius een wilde razernij die alleen de meest angstaanjagende krijgers laten zien.

*"saeuos ne dixeris Argos,
igne tuo, Thebane, (rogum concedimus) arde!"*

*"Zeg niet dat Argos barbaars is,
brand door je eigen vuur Thebaan, wij staan je de brandstapel toe!" (472-3)*

Hij doodt de ene na de andere Thebaan met zwaard, speer en zelfs stenen (475); ze zijn allen een buit voor *cruenti Tydeos* (478-9). Uiteindelijk komt het tot een confrontatie met Haemon, die bijgestaan wordt door Hercules. Hercules staat echter in het krijt bij Tydeus' beschermgodin, Pallas Athena, en trekt zijn steun terug (501-516), waarna Haemons krachten meteen afnemen. De *furens* valt direct aan, maar Pallas laat zijn lans missen als een gunst aan Heracles (528). Haemon komt er met een schampwond vanaf maar hij kan Tydeus' *vultus cruenti* (530) niet langer verdragen en trekt zich terug. In deze scene valt het contrast op tussen de twee beschermelingen van Minerva, Tydeus en Hercules: *At present he, like the god before him, is enjoying the assistance of Pallas. All too soon he loses her favour through his inability to restrain his passions. At the same time he relinquishes his chance of divinity. In Hercules' deference to Pallas is revealed that one quality – moderation – which Tydeus lacks.*⁸³ *Immodicus* Tydeus zal, in tegenstelling tot Hercules, geen onsterfelijkheid behalen.

Een volgend slachtoffer is de onervaren Atys, die Tydeus meent te kunnen verslaan (577). Tydeus hoont hem echter weg om zijn verlangen naar een *nomen magnum leti* (582), 'de bekendheid van een grootse dood', en omdat hij hem zijn lans niet waardig acht (583-4: *nec hasta dignatus*), stelt hij Atys buiten gevecht met een *iaculum*, een speertje (585). Tydeus loopt hem voorbij, ervan uitgaand dat Atys aan zijn wond zal bezwijken (587: *praeterit haud dubium fati*) en acht de wapens te min om buit te maken (587: *spoliare superbit*): hij zou ze noch Mars, noch Minerva offeren (598-9) en stelt dat zijn eigen *pudor* (589-590) hem zou verhinderen ze te dragen; hij zou zijn vrouw er nog niet mee laten spelen (590-1).

Statius vergelijkt hem dan weer met een leeuw die genoeg heeft van kalveren (593-595), en een stier wil doden: Tydeus zoekt een grotere, roemrijkere prooi. *Furor* spoort hem aan om zich in een groot bloedbad onder te dompelen (595: *magno furor est in sanguine mergi*). Hij blinkt uit (659: *eminet*), ondanks de successen van Parthenopaeus, Hippomedon en Capaneus (659-662):

Tydeos illa dies, illum fugiuntque tremuntque

Die dag is van Tydeus, voor hem slaan ze op de vlucht en sidderen ze (663)

Het vluchten irriteert Tydeus uiteraard:

⁸³ Vessey, D. (1973) blz. 288

*“quo terga datis? Licet ecce peremptos
ulcisci socios maestamque rependere noctem. 665
ille ego inexpletis solus qui caedibus hausit
quingenta animas*

*Waarheen keren jullie de rug? Kijk, nu is het mogelijk om de afgenomen
kameraden te wreken en die droevige nacht terug te betalen.
Ik ben diegene die alléén, onverzadigbaar
vijftig zielen heb afgeslacht*

Tydeus sommeert ze nóg zo'n schare op hem af te sturen (667-8), verbaast zich erover dat Thebe zijn slachtoffers blijkbaar alweer vergeten is (669) en dat de Boeotiërs niet beter kunnen (671). Het gedrag van Tydeus is uitzonderlijk: *De onverzadigbaarheid van zijn wraaklust gaat iedere epische maat te buiten. De lezer wordt daardoor dan ook efficiënt voorbereid op de weerzinwekkende excessen waartoe hij aan het slot van dit Boek in staat geacht wordt*⁸⁴.

Al snel vindt hij ook het object van zijn wraakzucht: als hij zich afvraagt waar de *egregius rex* is (672) merkt hij Eteocles op tussen de strijders, tot zijn grote tevredenheid; *ardens* (674) nadert hij hem:

*“Aoniae rex⁸⁵ o iustissime gentis,
imus in arma palam tandemque ostendimus enses⁸⁶,
an noctem et solitas placet expectare tenebras?”*

*“O allerrechtvaardigste vorst van het Thebaanse volk,
ontbloten wij eindelijk de zwaarden openlijk in de strijd,
of behaagt het u de nacht en het gebruikelijke duister af te wachten?” (677-9)*

Eteocles antwoordt niet, maar slingert direct een lans naar zijn belager (680-1), die afgeslagen wordt, waarna Tydeus met een machtige worp zijn eigen lans werpt (682-4), maar dan grijpt Tisiphone weer in:

*ibat atrox finem positura duello
lancea (convertere oculos utrimque faventes 685
Sidonii Graique dei), crudelis Erinys*

⁸⁴Brouwer, R. (2012) blz. 346

⁸⁵Zoals in Il.460 noemt Tydeus Eteocles pas bij zijn titel, *rex*, op het moment dat hij dat niet meent. Dit sarcastisch effect wordt uiteraard versterkt door *iustissime*.

⁸⁶In I.429 vinden we *nudassent enses*; Tydeus komt in de gelegenheid om beide broers te doden in een gewapend treffen, maar wordt beide keren verhinderd; eerst door Adrastus, hier door Tisiphone.

obstat et infando differt Eteoclea fratri

*De woeste lans, die een eind aan de oorlog zou maken vloog
(de Thebaanse en Griekse goden die beide zijden begunstigten draaiden de ogen ernaartoe),
maar de wrede Tisiphone
stond in de weg, en bewaarde Eteocles voor zijn gruwelijke broeder*

De Furie heeft tot nog toe in het stuk steeds het doel gehad om de broedertwist te ontketen vanwege de vloek van Oedipus⁸⁷, maar handelt hier ook op bevel van Pluto. De god van de onderwereld is woedend dat een sterveling zijn rijk levend is binnengereden⁸⁸ en daglicht tot in de Tartarus doorgedrongen is⁸⁹ en eist dat Tisiphone die schending wreekt (65-6: *i, Tartareas ulciscere sedes, Tisiphone*). Pluto wil *novis monstris* (66) zien, iets wat *nondum viderit aether* (67): Eteocles en Polynices moeten elkaar in een tweegevecht doden (69-71). Om deze wens in vervulling te laten gaan, voorkomt Tisiphone dus dat Tydeus Eteocles dodelijk treft. Zijn tweede wens is niet minder luguber:

*sit qui rabidarum more ferarum
mandat atrox hostile caput (71-2)*

*laat een woesteling zoals razende wilde
beesten een vijandig hoofd verslinden*

Als geen ander komt Tydeus in aanmerking om deze voorspelling in vervulling te laten gaan.⁹⁰ Door hem neer te zetten als *ferus*, *furens* en *cruentus* en hem te vergelijken met bloeddorstige katachtigen creëert Statius een beeld waarbij deze voorspelling naadloos aansluit.

Tegen het einde van boek VIII heeft Tydeus alle aandacht op zich gevestigd; omringd door de *corporibus spollisque cadentum* (700) richt het hele Thebaanse leger zich op hem (701-2: *unum acies circum consumitur, unum omnia tela vovent*). Sommige projectielen raken hem (702), sommige missen (703) en een deel weert Minerva af (703: *partem Tritonia vellit*). Zijn wapenrusting is zwaargehavend (706-710) en Tydeus verliest ook zijn herkenbare kledingstuk (705-6): *tergoque fatiscit atque umeris gentilis aper*, 'en van zijn rug en schouders viel de everhuid van zijn volk in flarden'. Zijn verwondingen beginnen hun tol te eisen

⁸⁷ I.56-87

⁸⁸ Stat. Theb. VII.817-823: Amphiaräus werd met strijdwagen en al opgeslokt door de aarde

⁸⁹ Stat. Theb. VIII.34-6

⁹⁰ Voorts wenst Pluto nog dat *quique igne supremo arceat exanimis* (72-3), 'dat iemand de doden het laatste vuur ontzegt' en dat Tisiphone iemand zoekt *deus qui bella ferat, qui fulminis ignes infestum lovem clipeo fumante repellat* (76-7) 'die oorlog met de goden voert, die de woedende god en de vlammen van de bliksem met rokend schild terugdwingt'. Deze voorspellingen gaan over de noodlottige verrichtingen van respectievelijk Creon in boek XI en XII en Capaneus in boek X.

en Minerva ziet dat het einde nadert:

*respicit hortantes socios et Pallada fidam
longius opposita celantem lumina parma:
ibat enim magnum lacrimis inflectere patrem.* 715

*Hij keek achterom naar zijn aansporende kameraden en van ver, trouwe
Minerva, die haar ogen bedekte met haar schild.
Zij ging namelijk haar grote vader met haar tranen vermurwen.*

Minerva gaat terug naar de Olympus om Jupiter te verzoeken Tydeus onsterfelijkheid te verlenen. Haast is geboden want een speer (716: *fraxinus*, 'essenhout') treft de krijger. Ironisch genoeg belichaamt de werper precies datgene wat Tydeus haat: Melanippus, die volgens Statius bang is (720: *trepidum*) houdt zich ondanks de voltrefter gedeisd (718-9) maar de *gaudia* (719) van de mannen om hem heen verraadt hem. Tydeus zakt in elkaar (720-721) tot genoegen en afgrijzen van de omstanders (722: *clamorem Aonii miscent gemitumque Pelasgi*), maar hij heeft Melanippus in het oog; met een laatste machtige worp waarin hij *totis reliquiis animae* (725-6) stopt, slingert hij een lans naar de Thebaan.

Nog steeds verlangend naar de strijd (728: *cupidum bellare*) eist hij nieuwe lansen (729) en *morte negantem expirare* (729-730); zijn vechtlust blijft zijn lichamelijke capaciteiten overstijgen terwijl zijn droevige kameraden hem op twee schilden naar de rand van het slagveld dragen, terwijl ze hem beloven dat hij de strijd weer zal hervatten (728-733). Tydeus voelt echter de 'hemel wijken' (733: *caelum recedere*) en voelt dat zijn *ingentes animos* naar de *extremo frigore* (734) glijden. In een laatste bede richt hij zich tot zijn medestrijders:

*non ossa precor referantur ut Argos
Aetolumue larem; nec enim mihi cura supremi
funeris: odi artus fragilemque hunc corporis usum,
desertorem animi. caput, o caput, o mihi si quis
apportet, Melanippe, tuum! nam uolueris aruis,* 740
fido equidem, nec me uirtus suprema fefellit.

*"Ik bid niet dat mijn botten naar Argos of naar
huis, Aetolië worden teruggebracht; om laatste riten bekommer ik
mij niet: ik haat deze kwetsbare leden en het gebruik van dit lichaam,
dat mijn geest in de steek laat. Bracht iemand me maar het hoofd, ja jouw
hoofd, Melanippus! Want je zult nog wel over het veld kruipen,*

ik weet het zeker, mijn laatste heldendaad⁹¹ heeft mij niet bedrogen.”

Zijn lichaam is hem een blok aan het been. Zijn eerste *aristeia* eindigde op een soortgelijke manier⁹²: zijn lichaam is uitgeput en weigert dienst, maar zijn *animus* heeft nog grootse, bloedige daden voor ogen.

Zijn bede onderscheidt Tydeus' buitensporige gedrag nog meer: *Het morele isolement van de held wordt nog benadrukt door zijn totale gebrek aan interesse voor wat er met zijn resten zal gebeuren. De andere helden van de Thebaï's lijken, daarentegen, bijna geobsedeerd door lijkverbranding en begravenis van een heldendood. Het is dan ook geen wonder dat het uitgerekend de godenverachter Capaneus is die aan het gruwelijke verzoek gevolg geeft.*⁹³

In zijn bede richt hij zich specifiek tot Hippomedon (743), Capaneus (744) en Parthenopaeus (744: Arcas) (Adrastus en Polynices zijn niet aanwezig op het slagveld en vernemen pas later van Tydeus' dood). Allen zijn *moti* (745), maar Capaneus rent als eerste weg en komt terug met de nog ademende Melanippus over zijn schouder (745-7). Als Tydeus Melanippus' gezicht bekijkt (751-3) *seseque agnovit in illo*, 'herkent hij zichzelf in hem'. Het is niet geheel duidelijk hoe dit bedoeld is; Brouwer oppert het volgende: *als hij (Tydeus) zijn (Melanippus') ogen ziet dwalen – die toestand herkent hij –*.⁹⁴ Brouwer lijkt hiermee te willen zeggen dat de Calydoniër zijn eigen sterven herkent in de halfdode Thebaan. Mozley laat Tydeus echter zijn hand in de dood van Melanippus herkennen: *he saw them drag the gasping visage, and saw his handiwork therein*.⁹⁵ Beide verklaringen zijn mogelijk, al past de tweede mogelijk beter bij de trotse Tydeus.⁹⁶

De stervende Tydeus is buiten zinnen van zowel woede als geluk (771-2: *amens laetitiaque iraque*) en gebiedt dat men hem Melanippus afgehakte hoofd reikt⁹⁷ (754), waarna hij het tevreden bekijkt:

gliscitque tepentis

755

lumina torua uidens et adhuc dubitantia figi.

infelix contentus erat: plus exigit ultrix

Tisiphone;

Hij wordt trots van het afkoelende

⁹¹Deze *suprema virtus* is de lans die Tydeus eerder (725-6) naar Melanippus wierp, waarvan niet duidelijk was of hij doel trof.

⁹²Stat.Theb. II.670-684: Hoewel hij door de hinderlaag uitgeput en gewond is, wil Tydeus nog in zijn eentje Thebe aanvallen.

⁹³Brouwer, R. (2012) blz. 346. Ganiban (2007, blz. 124) beaamt dit: 'Capaneus, a *superum contemptor*, has a special inclination to acts of *nefas* meant to offend and violate the *superi*.'

⁹⁴Brouwer, R. (2012) blz. 220

⁹⁵Mozley, J.H. (1928) *Statius, Thebaid, Achilleid* blz. 249

⁹⁶Dat Tydeus trots is op zijn daden blijkt bijvoorbeeld uit zijn snoevende opmerkingen eerder (666-7), en uit zijn minachting jegens de nietige Atys (589-590) spreekt ook een behoorlijk zelfvertrouwen.

⁹⁷Ganiban, R.T. (2007) blz. 122: Ganiban noemt het onthoofden van een dode tegenstander *a symbolic act of appeasement for a slain warrior* (Hom. II.18.333-5: Achilles belooft de gestorven Patroclus het hoofd van Hector). Het feit dat de stervende Tydeus hier zelf om vraagt maakt de scene *even more perverse and criminal*.

hoofd terwijl hij de grimmige ogen bekijkt, die nog trillend verstarren.

De ellendige was tevreden; de wraakzuchtige Tisiphone eiste meer;

Dan keert Minerva terug, met het *decus inmortale* waarom ze haar vader verzocht heeft (758-9) maar waar ze eerder voorkwam dat Tydeus *ira* hem in de ellende stortte⁹⁸, is ze nu te laat om te voorkomen dat Tisiphone hem een gruweldaad laat plegen, een gruweldaad waar hij zelf voor opdraait. Statius beschrijft de daad niet, maar wel het schouwspel dat Minerva aantreft:

illum effracti perfusum tabe cerebri 760
aspicit et uiuo scelerantem sanguine fauces
(nec comites auferre ualent)

ze ziet hem, doordrenkt van het vocht uit de gekraakte
hersenen, zijn keel bevoedend met levend bloed
(zijn kameraden slaagden er niet in het hem af te nemen)

De aanblik is zo afschuwelijk dat 'de haren van de Gorgon recht overeind staan' (762-3: *stetit aspera Gorgon crinibus emissis recti*) en het gezicht van Minerva bedekken (764), oftewel, Minerva houdt haar schild, met het daarop afgebeelde gezicht van Medusa voor haar ogen, om Tydeus' gruweldaad niet te hoeven zien, maar de beeldspraak van Statius zegt genoeg; zelfs zo'n afschuwelijk monster als een gorgon zou nog schrikken van deze kannibaal.

Minerva vlucht van hem weg (764) zonder hem onsterfelijkheid te verlenen, vanwege een misdaad die op instigatie van hogere machten (Tisiphone) gepleegd is; passend binnen de *Thebais*, aldus McNelis: *Tydeus' loss of immortality reflects on an awkward or even perverted relationship between gods and humans in the Thebaid.*⁹⁹ en de sterfelijke omstanders zijn aan het begin van boek IX evenzeer geschokt:

Asperat Aonios rabies audita cruenti
Tydeos; ipsi etiam minus ingemuere iacentem
Inachidae, culpantque uirum et rupisse queruntur
fas odii;

Het bericht van bloeddorstige Tydeus' dolheid verbittert
de Thebanen; zelfs de Argiven bewenen de gevallen
nauwelijks, veroordeelden de man, en klaagden dat hij het aan

⁹⁸Stat. Theb. II. 682-690

⁹⁹McNelis, C. (2009) Statius' Thebaid and the Poetics of Civil War, blz. 132

haat geoorloofde heeft overschreden;(1-4)

Zelfs Mars (5: *Gradive*) is *offensum* en wendt zijn blik af (6-7). Ganiban stelt dat de goden in de *Thebais* blijken van een zekere onwetendheid van de karakters van de strijders; ze weten niet tot welke gruweldaden ze in staat zijn, zij het op aansporing van andere hogere machten; *But Pallas' championing of Tydeus overlooks disturbing characteristics and tendencies that are apparant throughout the Thebaid and that point to his even stronger connection to Tisiphone*¹⁰⁰ *and thus to Dis.*¹⁰¹

Tydeus' dood gaat niet geheel onbeweend; Statius noemt twee personen in het bijzonder: Hippomedon, die zijn uiterste best doet om het lichaam van zijn *unanimi amici* (IX.169) veilig te stellen (IX.89-170) en Polynices, die zichzelf verwijten maakt. *Nox* neemt bezit van zijn *oculos mentemque* (40) en ter aarde gestort laat hij zijn tranen de vrije loop (41-2) en beklaat het lot van de gevallen en zijn hand daarin:

*"nunc exul ego aeternumque fugatus,
quando alius misero ac melior mihi frater ademptus."*

*"Nu ben ik ontheemd, voor altijd een banneling,
nu mijn andere, betere broer mij ontnomen is."*
(52-3)

Tydeus heeft als het ware Eteocles' plek ingenomen: *Dat Tydeus hierbij gekarakteriseerd wordt als de 'betere broer' herstelt de verbinding met het kernthema van het gedicht.*¹⁰² Polynices acht door dit verlies de troon niets meer waard (54-8) en zichzelf schuldig:

*"quid iam dabit mihi denique maius?
Tydea consumpsi!"*¹⁰³ *Quanam hoc ego morte piabo?"* 60

*"Wat zullen jullie mij geven dat groter is dan hij?
Tydeus heb ik verspeeld! Met wat voor dood zal ik dit vergoeden?"*

Polynices brengt hun eerste ontmoeting in herinnering (61-4), alsmede Tydeus' bezoek aan Thebe (65-7) en vraagt zich af wie hem heeft gedood (70), dat moeten wel hele *agmina* (70) zijn geweest, of Mars (72) zelf

¹⁰⁰ Tisiphone vertelt zelf ook nog over haar betrokkenheid bij Tydeus' daad, in gesprek met haar zuster Megaera (XI.87-8): *miserum insatiabilis edit me tradente caput*, 'Toen ik hem het ellendige hoofd gaf, at de onverzadigbare het'.

¹⁰¹ Ganiban, R.T. (2007) blz. 125

¹⁰² Brouwer, R. (2012) blz. 348

¹⁰³ Polynices bedoelt dat hij hem heeft opgeofferd voor eigen gewin maar *consumpsi* moet haast wel terugverwijzen naar Tydeus' kannibalisme.

wellicht? Hij veegt het gezicht schoon dat nog *lubrica tabo* (73) 'vochtig van het bloed' is en verwondert zich over Tydeus' 'inzet':

*“tune meos hostes hucusque exosus, et ultra
sospes ego?”* 75

*“Haatte jij mijn tegenstanders zozeer, en blijf
ik ongedeed?”*

Het is niet geheel duidelijk of Polynices hier specifiek doelt op Tydeus' kannibalistische daad, of op de slachting die hij onder de Thebanen heeft aangericht; de enige aanwijzing voor de eerste optie is het noemen van de *ora viri* (74).

Brouwer suggereert dat Statius met deze uitgebreide treurscene de lezer weer enigszins wil verzoenen met de gevallen,¹⁰⁴ wat wellicht niet zo verwonderlijk is, gezien zijn tweeledige verschijning, aldus Vessey: *On the one hand, he had been a faithful friend and a courageous warrior, not hesitating to spill his blood in another's cause. On the other, he had been marred by savagery and excessive violence*¹⁰⁵. Het is zodoende mogelijk dat de lezer, ondanks Tydeus' mateloze gedrag, toch een vrij positief beeld van hem krijgt, en hem mogelijk zelfs als slachtoffer gaat zien van zijn eigen *ira* en de inmenging van Tisiphone: *The war between virtus and ira which had raged in Tydeus had ended in the victory of the latter. In associating himself with Polynices' cause and by becoming the chief human instrument of its military advancement, Tydeus had aligned himself with the powers of darkness and they had finally claimed him for their own.*¹⁰⁶

4.2. Tydeus' verschijning in Aeschylus' *Zeven tegen Thebe*

Zoals gezegd bestaat dit stuk voornamelijk uit het verslag van een spion aan Eteocles. De spion noemt voor elk van de zeven poorten de toegewezen aanvaller, beschrijft deze kort, waarna Eteocles uit de doeken doet waarom de aanvaller niet zal slagen in zijn opzet, en welke voorvechter hij als bewaker voor de desbetreffende poort zal zetten.

Tydeus is de eerste die de spion noemt, en misschien de meest angstaanjagende. Nog voor de strijd is begonnen gaat de Calydoniër hevig tekeer; in vers 378 (*βρέμει*, 'Hij brult/raast'), 381 en 392 (*βοᾷ*, 'Hij schreeuwt') en 384 (*τοιαῦτ' αὐτῶν* 'met dergelijke scheldwoorden') duidt Aeschylus zijn rumoerigheid aan, hetgeen wijst op zijn opvliegende aard: *This insistence on the cries enhances the picture of Tydeus' alarming passion*¹⁰⁷. Tydeus schreeuwt *πρὸς πύλαισι Προϊτίσιν*, maar het mikpunt bevindt zich niet aan

¹⁰⁴ Brouwer, R. (2012) blz. 347

¹⁰⁵ Vessey, D. (1973) blz. 293

¹⁰⁶ Vessey, D. (1973) blz. 293

¹⁰⁷ Hutchinson, G.O. (1985) *Aeschylus, Septem Contra Thebas*, blz. 109

Thebaanse, maar Argivische zijde: Amphiaräus staat hem niet toe de stad aan te vallen vanwege de ongunstige voortekenen (378-9) en daarom scheldt hij de priester de huid vol:

Τυδεὺς δὲ μαργῶν καὶ μάχης λελιμμένος 380
μεσημβριναῖς κλαγγαῖσιν ὡς δράκων βοᾷ,
θείνει δ' ὀνειδίζει μάντιν Οἰκλείδην σοφόν,
σαίνειν μόρον τε καὶ μάχην ἀψυχίαι.

*Maar Tydeus, hevig tekeer gaand en hevig naar strijd verlangend
schreeuwt als een slang, sissend in de middag;
hij scheldt op en beledigt de ziener, de wijze zoon van Oecles,
dat hij door vreesachtigheid met de staart tussen de benen wijkt voor het doodslot en strijd.*

Bij Homerus¹⁰⁸ valt al te lezen dat Tydeus zich ongelofelijk stoort aan laf gedrag, en ook Aeschylus en later Statius¹⁰⁹ noemen deze eigenschap. Door Amphiaräus uit te schelden minacht hij ook goddelijk advies (zoals hij ook de raad van Athena in de wind sloeg) en ook dit past bij zijn karakter volgens Isabelle Terrance; het zet hem op een lijn met godenverachter Capaneus, die de spion als tweede beschrijft, met de woorden γίγας ὁδ' ἄλλος (424): *both are said to be giants, a reference not only to their size but also to their antagonistic relationship with the Olympian Gods, since the giants were enemies of the gods*¹¹⁰. Aeschylus' Tydeus wijkt door dit woordspel wel af van de andere versies qua omvang; hij is ook een γίγας, en van Capaneus wordt alleen nog gezegd dat hij μείζων (425) is. Een andere mogelijkheid is dat Capaneus' niet zozeer een reus is, maar zichzelf daar wel de kwaliteiten van toedicht: ὁ κόμπος δ' οὐ κατ' ἀνθρώπων φρονεῖ (425), 'hij is onmenselijk arrogant', hetgeen mogelijk de reden is om hem γίγας te noemen, niet zozeer zijn lengte¹¹¹. Uitgaande van die gedachte zou men kunnen concluderen dat Capaneus van gemiddelde lengte is, en dat Tydeus' traditioneel kleine gestalte bewaard blijft bij Aeschylus.

Het beeld van een slang is ook terug te vinden in de Thebais, als Tydeus vergeleken wordt met een *lubricus anguis*, klaar om toe te slaan¹¹². Even later (393-4) volgt een vergelijking met een renpaard dat zich briesend verzet tegen het bit, in afwachting van het trompetsignaal; *He has the chthonic qualities of an aggressive snake coupled with the imposing physical strength of a horse – a deadly combination*¹¹³.

Ook zijn wapenrusting wordt besproken: zijn helm wordt getooid door τρεῖς κατασκίους λόφους (384) en onder zijn schild zijn enkele χαλκήλατοι κώδωνες (386), 'bronzen bellen' bevestigd, die nog meer bijdragen

¹⁰⁸ Hom. Il. IV. 372-3

¹⁰⁹ Stat. Theb. II.548

¹¹⁰ Torrance, I. (2007) *Aeschylus: Seven Against Thebes*, blz. 71

¹¹¹ Groeneboom, P. (1966) *Aeschyles' Zeven tegen Thebe*, blz. 159

¹¹² Statius, Thebais IV. 95-96

¹¹³ Torrance, I. (2007) blz. 71

aan zijn angstaanjagende kabaal. Mogelijk is de passage *εὐρὼν ἀκριβῆ μουσικὴν ἐν ἀσπίδι*¹¹⁴ in Euripides' *Smekende Vrouwen* hier een verwijzing naar; *Dr. Scott Scullion, who shares the view that 902-6 should be deleted observes to me that this line looks as if it means 'discovering precise music in his shield', e.g. by banging on it.*¹¹⁵ Het is mogelijk dat deze zin het publiek deed denken aan de luidruchtige Tydeus van Aeschylus, die met aan zijn schild bevestigde bronzen bellen zijn tegenstander schrik aanjaagt (386).

Het is echter de afbeelding op zijn schild die de aandacht van zowel de spion als Eteocles opeist, het symbool van Tydeus' overmoed; de afbeelding is *ὑπέρφρον*, (387) 'arrogant' en *ὑπέρκομπον* (404), 'overmoedig':

φλέγονθ' ὑπ' ἄστροις οὐρανὸν τετυγμένον·
λαμπρὰ δὲ πανσέληνος ἐν μέσῳι σάκει,
πρέσβιστον ἄστρων, νυκτὸς ὀφθαλμός, πρέπει. 390

*een knap vervaardigde hemel, stralend met sterren;
de stralende volle maan in het midden van het schild,
de meest verhevene der sterren, het oog van de nacht, schittert.*

Het arrogante in dit teken zit hem in de positie die de maan aanneemt ten opzichte van de overige hemellichamen bij nacht; het is het felst schijnende licht aan de hemel, zoals Tydeus zichzelf lijkt te zien als vervaarlijkste krijger: *Tydeus presents himself as greatest among warriors in the same way as the full moon on his shield is said to be 'the greatest of stars'. A fragment of lyric poetry from the early sixth century BC describes the effect of the full moon on its surroundings*¹¹⁶ [...] *The full moon causes the other stars, however bright, to fade in comparison, the implication being that Tydeus intends to overshadow even his companions in his arrogance*¹¹⁷. Dit hoogmoedige symbool maakt weinig indruk op Eteocles, het sterkt zelfs zijn vertrouwen dat de aanvaller zichzelf in zijn overmoed te grondde zal richten:

εἰ γὰρ θανόντι νύξ ἐπ' ὀφθαλμοῖς πέσοι,
τῷι τοι φέροντι σῆμ' ὑπέρκομπον τόδε
γένοιτ' ἂν ὀρθῶς ἐνδίκως τ' ἐπώνυμον, 405
καὺτὸς κατ' αὐτοῦ τὴν ὕβριν μαντεύσεται.

*Want als de nacht op zijn ogen zou vallen wanneer hij sterft,
dan zou dit arrogante symbool voor de drager*

¹¹⁴ Eur. Supp. 906

¹¹⁵ Morwood, J. (2007) *Euripides Suppliant Women*, blz. 214

¹¹⁶ Torrance doelt op fragment 34 van Sappho, waarin het licht van de sterren minder fel lijkt door dat van de maan.

¹¹⁷ Torrance, I. (2007) blz. 71

*terecht en zeer passend genoemd zijn,
en hij zal deze wandaad tegen zichzelf voorspeld hebben.*

Aeschylus schildert Tydeus hier niet alleen af als een zeer agressief persoon, maar ook als een buitengewoon arrogante strijder die vast en zeker zijn hand gaat overspelen. Eteocles besluit Melanippus, die hij prijst om zijn bescheidenheid en rechtvaardigheid (407-411), tot bewaker van de Proetidische poort te maken; het contrast tussen Melanippus en Tydeus lijkt de boosaardigheid van het gedrag van laatstgenoemde alleen maar te versterken.

Het idee dat Tydeus in dit stuk meent de vervaarlijkste krijger in de Argivische gelederen te zijn is wellicht te verklaren met het commentaar van Petrus Groeneboom; hij merkt op dat het opvallend is dat Tydeus' naam tweemaal in korte tijd (377 en 380) wordt genoemd (dat gebeurt niet bij de overige aanvoerders) en heeft daar ook een mogelijke uitleg voor: *De herhaling van den eigennaam is opvallend, maar verontschuldigd door de beteekenis van Tydeus als hoofdvijand*¹¹⁸. Groeneboom noemt Tydeus de 'hoofdvijand' vanwege zijn betrokkenheid bij de oorzaak van de oorlog, zoals eerder (3.2) besproken: *Een krachtiger aanleiding zal wel het feit zijn, dat hij in de Aeschyleïsche voorstelling de eigenlijke aandrijver tot den strijd is*¹¹⁹.

4.3. Tydeus' verschijning in Euripides' *Fenicische Vrouwen*

Tydeus wordt enkele malen kort genoemd in dit stuk, voor het eerst door een dienaar, die Antigone vertelt wie de krijger is die ze daar ziet aantreden, wiens wapenrusting ἄλλος is:

παιδαγωγός

παῖς μὲν Οἰνέως ἔφφ

Τυδεύς, ἄρῃ δ' Αἰτωλὸν ἐν στέρνοις ἔχει.

Ἀντιγόνη

οὗτος ὁ τᾶς Πολυνείκεος, ὃ γέρον, 135

αὐτοκασιγνήται νύμφας

ὁμόγαμος κυρεῖ;

ὥς ἀλλόχρως ὅπλοισι, μειζοβάρβαρος

παιδαγωγός

σακεσφόροι γὰρ πάντες Αἰτωλοί, τέκνον,

λόγχαις τ' ἀκοντιστῆρες εὐστοχώτατοι. 140

Dienaar

¹¹⁸ Groeneboom, P. (1966) blz. 152

¹¹⁹ Groeneboom, P. (1966) blz. 151

*Hij is Tydeus, zoon van
Oeneus, hij heeft de Aetolische oorlogsdrift in zich.*

Antigone

*Is hij degene, oude man, die de zus van
Polynices' vrouw*

gehuwd heeft?

Wat een vreemde (buitenlandse) wapenrusting, half-barbaars.

Dienaar

*Ja kind, alle Aetoliërs zijn schilddragers,
en zeer scherp mikkende lanswerpers.*

Het is niet verwonderlijk dat Euripides de oorlogsdrift van Tydeus typeert als iets Aetolisch: *The warlike nature of the Aetolians has literary tradition behind it (Il. 9529 [...]) and contemporary historical support (Thuc. 3.94.4 [...])*¹²⁰ Evenmin is het vreemd dat Tydeus voor Antigone nogal buitenlands en barbaars aandoet: *Thuc. also attests contemporary judgment of the Aetolians as culturally backward (still living off plunder and bearing arms in daily life, 1.5-6; dwelling in scattered villages only, without fortification, 3.94.4) and militarily unorthodox [...]*.¹²¹ Dit barbaarse beeld van de Aetoliërs past goed bij het dier dat het mythologische symbool voor de regio was, de ruige ever. Dat de Aetoliërs capabele speerwerpers zijn blijkt ook verderop in het stuk, als Tydeus en zijn troepen de Thebanen met projectielen van de muren verjagen:

<i>ὄρῳ δὲ Τυδέα καὶ παρασπιστάς πυκνοὺς</i>	1165
<i>Αἰτωλίῃσιν λόγχαισιν εἰς ἄκρον στόμα</i>	
<i>πύργων ἀκοντίζοντας, ὥστ' ἐπάλξεων</i>	
<i>λυπεῖν ἐρίπνας φύλακας·</i>	

*Ik zag Tydeus en zijn opeengepakte medestrijders naar
de hoge openingen van de torens Aetolische
lansen slingeren, zodat de muurwachters
de borstweringen verlieten.*

Later, als Euripides een aantal wijzigingen aanbrengt ten opzichte van het stuk van Aeschylus zien we weer een kwaadaardige Tydeus, voorzien van een dierenhuid; een bode vertelt Jocaste over de slag:

¹²⁰ Mastronarde, D.J. (1994) *Euripides: Phoenissae*, blz. 190

¹²¹ Mastronarde, D.J. (1994) blz. 190

Ὅμολωίσιν δὲ τάξιν εἶχε πρὸς πύλαις
 Τυδεύς, λέοντος δέρος ἔχων ἐπ' ἀσπίδι 120
 χαίτηι πεφρικός· δεξιᾷ δὲ λαμπάδα
 Τῖτάν Προμηθεὺς ἔφερεν ὡς πρήσων πόλιν

*Tegenover de Homoloïdische poort hield Tydeus
 zijn positie, een leeuwenhuid op het schild dragend,
 ruig door haar; de titaan Prometheus hield een fakkel
 in zijn rechterhand, om de stad in brand te steken.*

Euripides kiest voor de leeuw als vervanger voor de ever als symbool voor Tydeus' vervaarlijke ruigheid, maar er lijkt geen sprake van te zijn dat deze passage wil laten terugdenken aan de in vers 411 genoemde voorspelling; in de rest van het stuk wordt noch de leeuw, noch het zwijn¹²² genoemd in relatie tot Tydeus of Polynices.

Om onduidelijke redenen draait Euripides dan enkele zaken om: Amphiaräus en Tydeus wisselen van poort (bij Aeschylus staan zij respectievelijk voor de Homoloïdische en Proteïdische poort) en Tydeus' schild draagt het symbool dat in *Zeven tegen Thebe* op die van Capaneus staat, een fakkeldrager¹²³ die Thebe in as zal leggen. Het is lastig te zeggen waarom dit symbool opeens aan Tydeus gekoppeld is; mogelijk vond Euripides dit de enige geschikte manier om de *antagonistic relationship* van Tydeus en Capaneus¹²⁴ met de goden te schetsen.

In navolging van de Homerische versie gaat ook deze Tydeus voorop in de strijd; terwijl de Argivische troepen bestookt worden met allerlei projectielen roepen hij en Polynices op tot een frontale aanval:

Ἵν τέκνα Δαναῶν, πρὶν κατεξάνθαι βολαῖς, 1145
 τί μέλλετ' ἄρδην πάντες ἐμπίπτειν πύλαις,
 γυμνήτες ἱππῆς ἀρμάτων τ' ἐπιστάται;

*“Zonen der Danaërs! alvorens verscheurd te worden door projectielen,
 waarom aarzelen jullie om met alle macht je op de poorten te storten,
 lichtgewapenden, wagenrijders en –krijgers?”*

¹²² In vers 1107-9 wordt het 'Aetolische zwijn' genoemd als decoratie van Parthenopaeus' schild.

¹²³ Aesch. Sept. 432-434: Een 'naakte man' met een fakkel en de woorden 'Ik zal de stad in brand steken'. In *Fenicische Vrouwen* is de figuur Prometheus, maar ongetwijfeld had Aeschylus dat beeld ook al voor ogen.

¹²⁴ Capaneus' minachting van de hogere machten blijkt overduidelijk uit regels 1172-86; over Tydeus' relatie met de goden wordt niets gezegd.

4.4. Tydeus' dood in (Pseudo-)Apollodorus' *Bibliothek*

In de eerdere scenes met Tydeus vertelt Apollodorus niets over Pallas Athena, maar we zien haar weer terug bij de dood van haar kampioen. Zoals gezegd: Apollodorus houdt een ietwat onlogische volgorde aan qua gebeurtenissen in de oorlog; Capaneus is reeds gevallen en Eteocles en Polynices hebben elkaar gedood, waarna de strijd weer losbarst¹²⁵:

Μελάνιππος δὲ ὁ λοιπὸς τῶν Ἀστακοῦ παίδων εἰς τὴν γαστέρα Τυδέα τιτρώσκει. ἡμιθνήτος δὲ αὐτοῦ κειμένου παρὰ Διὸς αἰτησαμένη Ἀθηνᾶ φάρμακον ἤνεγκε, δι' οὗ ποιεῖν ἔμελλεν ἀθάνατον αὐτόν. Ἀμφιάραος δὲ αἰσθόμενος τοῦτο, μισῶν Τυδέα ὅτι παρὰ τὴν ἐκείνου γνώμην εἰς Θήβας ἔπεισε τοὺς Ἀργεῖους στρατεύεσθαι, τὴν Μελανίππου κεφαλὴν ἀποτεμὼν ἔδωκεν αὐτῷ (τιτρωσκόμενος δὲ Τυδεὺς ἔκτεινεν αὐτόν). ὁ δὲ διελὼν τὸν ἐγκέφαλον ἐξερρόφησεν. ὥς δὲ εἶδεν Ἀθηνᾶ, μυσσασθεῖσα τὴν εὐεργεσίαν ἐπέσχε τε καὶ ἐφθόνησεν.

*En Melanippus, de enige overgebleven zoon van Astacus verwondde Tydeus in de buik. Terwijl hij halfdood lag, bracht Athena hem een middel dat ze van Zeus gevraagd had, waarmee ze van plan was om hem onsterfelijk te maken. Maar toen Amphiaräus dit bemerkte, gaf hij, want hij haatte Tydeus omdat hij de Argiven had overtuigd om tegen zijn wil tegen Thebe op te trekken, het afgesneden hoofd van Melanippus aan hem, want Tydeus, had hem, hoewel hij gewond was, gedood. En Tydeus spleet het en verslond de inhoud van de schedel. Toen Athena dat zag, walgde ze en zag ze af van haar weldaad.*¹²⁶

Apollodorus noemt hier een aantal dingen die we niet elders in zijn werk terugvinden; allereerst komt Pallas Athena hier pas ten tonele. Ten tweede het feit dat Amphiaräus een hekel aan hem had, omdat de Zeven blijkbaar op voorspraak van Tydeus waren opgetrokken tegen Thebe. Ten derde maakt Apollodorus hier pas impliciet melding van Tydeus' excessieve gedrag, door zijn kannibalisme kort te noemen, alsmede Pallas' reactie daarop.

Een opvallend verschil met Statius is wel dat Amphiaräus hem het hoofd brengt, niet Capaneus, en dat Tydeus er niet om gevraagd heeft. Vooral dat laatste maakt bij Statius *de strekking van de episode wel heel wat radicaler en de typering van Tydeus ongenadiger*¹²⁷. Deze versie van het verhaal sluit ook niet aan bij Amphiaräus van Statius, noch die van Aeschylus: *in the Thebaid, however, Amphiaräus has already died and therefore cannot be involved. But even if he were, he would have been an inappropriate choice, because in Statius Amphiaräus is the most pious of the Argives.*¹²⁸ Waar in *Thebais* de Furie Tydeus aanzet tot zijn wandaad, is hier Amphiaräus degene die aanspoort tot *nefas*: *Het moet dan de bedoeling van de*

¹²⁵ Deze volgorde treffen we ook aan in Euripides' *Phoenissae*.

¹²⁶ (Pseudo-)Apollodorus, *Bibliotheca*, 3.6.8

¹²⁷ Brouwer, R. (2012) blz. 346

¹²⁸ Ganiban, R.T. (2007) blz. 123-4

priester zijn geweest dat de meest strijdlustige en haatdragende held onder de Argivers zich reddeloos zou compromitteren. Amphiaräus zou zich hierbij hebben laten leiden door zijn weerzin tegen de broederkrijg en de uitzichtloosheid van de expeditie.¹²⁹

4.5. Kort overzicht van de behandelde passages

Statius laat Tydeus na een machtige strijd, waarin hij meerdere hooghartige opmerkingen maakt omkomen, maar niet voordat hij het hoofd van Melanippus geëist en, aangespoord door Tisiphone, de inhoud verslonden heeft. Geschokt ontzegt Minerva hem onsterfelijkheid. Aeschylus maakt hem een symbool van hoogmoed; hij is arrogant, agressief, rumoerig en goddeloos. Van Euripides komen we weinig meer te weten dan dat zijn wapenrusting buitenlands aandoet en dat hij een capabele strijder is.

Apollodorus laat hem ook zijn tanden zetten in Melanippus' hoofd, maar dat wordt hem aangereikt door de normaal zo vrome Amphiaräus, niet de goddeloze Capaneus, die blijkbaar verwacht dat Tydeus, zonder goddelijke inmenging, zich daaraan tegoed doet.

Conclusie

In mijn inleiding stelde ik de volgende vraag:

In hoeverre hebben Tydeus' daden en karakter de verschillende overleveringen overleefd, en welke rol spelen de goden in zijn verhaal bij de verschillende versies?

Zoals we gezien hebben (en zoals de vraag al deed vermoeden) is het antwoord daarop lastig te concretiseren, gezien de fragmentarische aard van het verhaal bij de Griekse bronnen. Wat komt er nu overeen, en wat voor vreemde afwijkingen zijn er?

Statius levert het meest complete verhaal van de Zeven tegen Thebe, compleet met aanleiding en nasleep, en het is dan ook niet verwonderlijk dat alle aspecten van Tydeus' rol in de *Thebais* behandeld worden: zijn conflict met Polynices bij hun ontmoeting (1.1), hoe zijn gedrag of uitrusting doet denken aan een everzwijn (1.1, 2.1), zijn huwelijk met Deipyle, zijn missie naar Thebe en zijn aansporing tot oorlog, alsmede zijn woeste optreden daarin.

In de *Thebais* vinden we een kleurrijke Tydeus met vele eigenschappen en kwaliteiten: hij is *pronus calori semper* (II.391), 'altijd geneigd naar heethoofdigheid', *cunctis audentior actis* (II.175), 'in alle zaken het dapperst', is direct bereid zich in te zetten voor zijn dierbaren (II.370-1: *audax ea munera Tydeus sponte subit*, 'vermetele Tydeus geeft zich onmiddellijk op voor deze taak') en ergert zich mateloos aan lafheid (II.547-9, VIII.664). Meermaals zien we zijn kleine gestalte terug (I.417 en VI.842: *exiguus*) en Statius vermeldt ook dat Tydeus geen geoefend spreker is (II.391: *rudis fandi*, 'onervaren in het spreken'), maar opmerkelijk genoeg komt hij opvallend vaak aan het woord in de *Thebais*, meer nog dan Eteocles en

¹²⁹ Brouwer, R. 2012) blz. 347

Polynices.

Een terugkerend thema in zijn toespraken is het gebrek aan *fas*: Tydeus neemt het Polynices kwalijk dat hij zijn slaapplek niet wil delen (I.455-460), wijst Eteocles op zijn onwettige gedrag (393-6) en vertelt woedend over het Thebaanse verraad dat hem bijna het leven kostte (III.350: Thebe kent *pietas* noch *fas*); Tydeus weet goed wat *fas* is en verwacht dat het in acht genomen wordt, maar overschrijdt zelf de grenzen van het toelaatbare door zijn tanden in Melanippus' hoofd te zetten.

In de strijd is Statius' Tydeus ook *ferus* (II.545 en VIII.469), *furens* (II.667 en VIII.458) en *cruentus* (VIII.530), bloeddorstig en wild. Zijn *ira* stelt hem in staat hevig tekeer te gaan onder de Thebanen, terwijl zich nog eens honend beroemt op zijn wapenfeiten (VIII.664-7). Het woord *furens* kan ook duiden op Tydeus' relatie met de Furie Tisiphone; zij heeft de taak gekregen om Oedipus vloek te voltooien en maakt daarbij gebruik van Tydeus' razernij, als hij Polynices ervan weerhoudt de strijd af te blazen (562-3). Waar Polynices bij het uitrukken van de troepen nog lijkt te twijfelen (IV.91-2) is Tydeus gebrand op oorlog (IV.112-5), mede door zijn persoonlijke aanvaring met Eteocles, wiens minachting voor het *fas* de oorlog onvermijdelijk maakt.

Tydeus wordt bijgestaan door Minerva, die voorkomt dat hij in zijn eentje optrekt tegen Thebe (II.682.690) en hem onsterfelijk wil maken (VIII.713-5) maar in afgrijzen hem haar gunst onttrekt als ze zijn kannibalistische daad aanschouwt (VIII.760-6) en ook Mars, die hem eerder hielp Argos' oorlogszucht aan te wakkeren (III.343-4), kan zijn *nefas* niet aanzien (IX-5-7).

Homerus' Tydeus is een strijder die zich maar moeilijk kan bedwingen; hij moet en zal zich laten gelden, zij het in de strijd (IV.372-3), zij het bij een audiëntie aan het Thebaanse hof (V.806-8), soms zelfs tegen de zin van zijn beschermgodin Pallas Athena (V.802-3). In de Ilias tart Tydeus de Thebanen in sportief opzicht zodanig dat zij hem trachten te doden, maar Homerus maakt niet duidelijk of Pallas hem nu bijstond bij de hinderlaag of niet (IV.391-6). Bij monde van de godin vermeldt Homerus ook nog dat Tydeus *μικρὸς* was (V.801) en Agamemnon vertelt Diomedes dat hij zijn vader dan wel niet evenaart qua strijdlust, maar wel zijn meerdere is in het spreken (IV.399-400). In de Ilias wordt geen woord gerept over Tydeus' broedermoord, noch over zijn kannibalisme.

In Aeschylus' *Zeven tegen Thebe* is de Calydoniër een bijzonder kwaadaardige verschijning: hij raast (378: *βρέμει*), schreeuwt (381 en 392: *βοᾷ*) en beledigt de ziener Amphiaraus die hem niet toestaat aan te vallen (382-3); deze Tydeus is niet alleen agressief, maar minacht ook de goddelijke voortekenen. De bronzen bellen (386) aan zijn schild maken het kabaal compleet. Op zijn schild is een sterrenhemel afgebeeld (388-390) als symbool voor zijn arrogantie, en die hoogmoed zal zijn ondergang betekenen. In deze tragedie is Amphiaraus degene die het publiek laat weten dat Tydeus een moordenaar is en de ziener houdt hem medeverantwoordelijk voor de oorlog (572-3) en beticht hem ervan samen te spannen met Erinyes (574).

In de *Smekende Vrouwen* van Euripides vertelt Adrastus dat hij de expeditie tegen Thebe heeft georganiseerd als een gunst voor Tydeus en Polynices (132), die hij vanwege hun beestachtige vechtlust herkende als zijn toekomstige schoonzonen (146). Euripides vermeldt dat Tydeus vanwege de moord op een bloedverwant zijn land heeft moeten verlaten (148). Wanneer Theseus Adrastus vraagt wie er met hem op trokken tegen Thebe, prijst hij ook zijn Calydonische schoonzoon om zijn strijdvaardigheid (902-3) en ambitie (907), maar noemt ook dat hij niet bepaald een goede spreker was (902: οὐκ ἐν λόγοις ἦν λαμπρὸς) en dat zijn broer Meleager, zoals Homerus' Diomedes, verstandiger was (904).

In de *Fenicische Vrouwen* vermeldt Euripides nogmaals Tydeus' ballingschap (417), Tydeus' en Polynices' vijandige ontmoeting en Adrastus' tussenkomst (420-1). Antigone weet dat Tydeus getrouwd is met de zus van Polynices' echtgenoot (135-7) en vindt hem om zijn wapenrusting ἀλλόχρως en μειζοθάρβαρος (138) aandoen. Deze Tydeus heeft de titaan Prometheus op zijn schild staan, wat getuigt van een zekere minachting van de goden. In de *Fenicische Vrouwen* is de beschrijving van Tydeus' verrichtingen in de oorlog beperkt tot het slingeren van lansen (1165-8) en het aansporen van de troepen (1145-7).

Apollodorus is uiterst beknopt in zijn beschrijving van de oorlog en bespreekt weliswaar Tydeus' ballingschap (1.8.5) en zijn ontmoeting met Polynices (3.6.1), Tydeus' gezantschap naar Thebe (3.6.5) en diens dood (3.6.8), maar besteedt geen aandacht aan Tydeus' karakter en nauwelijks aan de inmenging van de hogere machten; Pallas Athena komt pas ten tonele als de Calydoniër zich stervend tegoed doet aan de inhoud van Melanippus' schedel. Een belangrijk verschil met de *Thebais* is dat Amphiaräus Capaneus als de brenger van Melanippus' hoofd vervangt; Capaneus is als eerste van de Zeven gevallen, terwijl bij Statius Amphiaräus juist als eerste sterft. Volgens Apollodorus bracht Amphiaräus het hoofd omdat hij wist dat Tydeus zich ermee zou compromitteren; hij haatte de Calydoniër omdat hij Argos tot deze oorlog had aangezet.

Hoewel deze verschillen niet enorm zijn, zijn ze lastig te verklaren. Statius heeft zijn werk waarschijnlijk gebaseerd op de op dat moment gezaghebbende versie, de *Thebais* van Antimachus van Colophon (ca. 400 v.Chr.); dit werk is helaas niet overgeleverd, waardoor het onmogelijk is om te zeggen hoeveel Statius aan deze versie ontleend heeft.¹³⁰

Wat in ieder geval vaststaat is dat Tydeus' opvliegendheid bij Statius een prominentere rol speelt dan bij de Griekse auteurs. Statius introduceert Tydeus als volgt: *quem prius heroum, Clio, dabis? inmodicum irae Tydea?* (I.41-2) 'Welke van de helden zult u, Clio, mij als eerste geven? Tydeus, onmatig in woede?'. De *ira* is in *Thebais* hét handelskenmerk van Tydeus; vanwege zijn *ira* gaat hij met Polynices op de vuist, beledigt hij Eteocles en is hij in staat 50 Thebanen eigenhandig te doden. Zijn opvliegende aard is het instrument van Tisiphone, een katalysator voor het conflict tussen de broers. Door dit aspect van Tydeus'

¹³⁰ Dewar, M. (1991) *Statius: Thebaid IX*, blz. 30-1

karakter te vergroten maakt Statius een aantal scenes (de ontmoeting met Polynices, de audiëntie bij Eteocles, de hinderlaag, zijn kannibalisme) die bij de andere auteurs wellicht wat onlogisch of onrealistisch overkomen ietwat begrijpelijker. Het is makkelijker voor het publiek om zich te verplaatsen in de Tydeus van Statius, dan in die van Homerus of Aeschylus, temeer omdat hij, zoals gezegd, in *Thebais* geen eenzijdig personage is. Zelfs voor zijn laatste, kannibalistische wandaad is Statius' Tydeus maar ten dele verantwoordelijk, daar Tisiphone hem ertoe aanzet. Naast Statius legt alleen Aeschylus de link tussen zijn daden en de Furie.

Statius streven om het verhaal logischer te laten verlopen blijkt ook uit het vervangen van Amphiaraüs door Capaneus bij het aanreiken van Melanippus' hoofd, aangenomen dat Apollodorus ons de traditionele versie levert; niet alleen is Capaneus een geschikter personage om mee te werken aan een zo'n heilloze daad (Amphiaraüs heeft weliswaar een reden bij Apollodorus, maar had hij kunnen verwachten dat Tydeus zijn tanden er in zou zetten?), maar door Amphiaraüs al vroeg in de oorlog de onderwereld in te laten rijden en Hades hierom Tisiphone te verzoeken om monsterlijke daden te bewerkstelligen, geeft Statius ook een goddelijke rechtvaardiging aan Tydeus bloedlust. In *Thebais* zijn de mensen, hoe goed of slecht ook, een speelbal van de goden; Tydeus lijkt geen uitzondering op die regel te zijn.

We kunnen stellen zodoende stellen dat, hoewel we niet iedere versie van het verhaal tot onze beschikking hebben, Statius ons de compleetste Tydeus levert; de eigenschappen die Statius hem toedicht vinden we in de Griekse bronnen slechts sporadisch of soms zelfs helemaal niet terug. Het is echter moeilijk om te zeggen of Statius dit louter heeft gedaan ter verbetering van het verhaal, of dat hij dit beeld van Tydeus aan hem overgeleverd was in andere versies van het verhaal van de Zeven die niet aan ons zijn overgeleverd.

Bibliografie

Geraadpleegde boeken en artikelen

- Brouwer, R. (2012) *Thebaïs, ofwel Oedipus' Vloek*. Leiden: Primavera Pers
 - Dominik, W.J. (1994) *The Mythic Voice of Statius: Power and Politics in the Thebaid*. Leiden: Brill
 - Ganiban, R.T. (2007) *Statius and Virgil, The Thebaid and the Reinterpretation of the Aeneid*.
 - Hershkowitz, D. (1995) *Patterns of Madness in Statius' Thebaid* in *The Journal of Roman Studies* Vol.85. Society for the Promotion of Roman Studies.
 - McNelis, C. (2009) *Statius' Thebaid and the Poetics of Civil War*. Cambridge: Cambridge University Press
 - Miller, D.A. (2000) *The Epic Hero*. Baltimore: John Hopkins University Press
 - Storey, I.C. (2008) *Euripides, Suppliant Women*. Londen: Duckworth
 - Torrance, I. (2007) *Aeschylus: Seven Against Thebes*. London: Duckworth
 - Vessey, D. (1973) *Statius and the Thebaid*. Cambridge: Cambridge University Press
- Cambridge: Cambridge University Press

Tekstedities en commentaren

- Dewar, M. (1991) *Statius: Thebaid IX*. Oxford: Oxford University Press (Oxford Classical Monographs)
 - Dindorf, W. (1841) *Tragoediae superstites et deperditarum fragmenta, Volume 2*. Oxford: Oxford University Press
 - Frazer, G.J. (1921) *Apollodorus, The Library*. Cambridge: Harvard University Press. Londen: Heinemann Ltd. (Loeb Classical Library)
 - Groeneboom, P. (1966) *Aeschyles' Zeven tegen Thebe*. Groningen: Wolters
 - Hutchinson, G.O. (1985) *Aeschylus, Septem Contra Thebas*. Oxford: Clarendon Press. New York: Oxford University Press
 - Mastronarde, D.J. (1994) *Euripides, Phoenissae*. Cambridge: Cambridge University Press (Cambridge Classical Texts and Commentaries)
 - Morwood, J. (2007) *Euripides, Suppliant Women*. Cambridge: Cambridge University Press (Aris & Phillips Classical Texts)
 - Mozley, J.H. (1928) *Statius, Thebaid, Achilleid*. Cambridge: Harvard University Press (Loeb Classical Library)
 - Way, A.S. (1962) *Euripides III*. Cambridge: Harvard University Press (Loeb Classical Library)
- Willcock, M.M. (1970) *A Commentary on Homer's Iliad*. London: Macmillan & Co./ New York: St. Martin's Press

Geraadpleegde websites

- <http://www.mythindex.com/greek-mythology/T/Tydeus.html> (Geraadpleegd in januari)
- <http://stephanus.tlg.uci.edu/> (Geraadpleegd van februari tot juni)
- <http://www.thelatinlibrary.com/statius.html> (Geraadpleegd in januari, februari en mei)